

TÜRK'ÜN MİLLÎ DAVASI "KIBRIS MESELESİ" NİN 1955-1967 YILLARI ARASINDA MUŞ BASININDAKİ YANSIMALARI

THE REFLECTIONS OF THE NATIONAL CASE OF TURK'S "THE CYPRUS ISSUE" IN THE MUS LOCAL PRESS BETWEEN 1955-1967

Fadime TOSİK DİNÇ*

Geliş Tarihi/Received:21.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted:30.06.2022

TOSİK DİNÇ, Fadime, (2022), "Türk'ün Millî Davası "Kıbrıs Meselesi"nin 1955-1967 Yılları Arasında Muş Basınındaki Yansımaları", Belgi Dergisi, S.24, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2022/II, ss. 239-365.

Öz

Kıbrıslı Rumlar, 1945'ten sonra Yunanistan'a bağlanma isteklerini açığa vurmuşlar ve 1950'den itibaren Yunanistan'dan da büyük destek görmeye başlamışlardır. Yunanistan, Kıbrıs'ın ilhakı niyetiyle konuyu Ekim 1954'te Birleşmiş Milletlere taşımış, burada sonuç elde edemeyince Ada'da şiddet olaylarını desteklemiştir. Bu destekle Rumlar, 1955'te İngiliz ve Türklere yönelik şiddet faaliyetlerine başlamışlardır. Kıbrıs'taki şiddet olayları ulusal basında olduğu gibi Muş basınında da öncelikli haber konusu olmuştur. Bu dönemde Muş basını Kıbrıslı Türklerin sesini duyurmak ve Muş halkını Kıbrıs konusunda aydınlatma görevini üstlenmiştir. Türk kamuoyunun baskıları üzerine, İngiltere'nin 30 Haziran 1955'te Türkiye ve Yunanistan'ı Kıbrıs meselesini görüşmek üzere toplantıya çağırması, 1923'ten beri Türkiye'nin Kıbrıs'ı İngiltere'nin bir iç meselesi olarak görme politikasından vazgeçmesine neden olmuştur. Demokrat Parti Hükümeti, Kıbrıslı Türklerin Ada'da huzur içinde yaşamalarını sağlamak için 1955-1959 yılları arasında aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Bunun neticesinde Türkiye, Zürih ve Londra Antlaşmalarını imzalayarak Ada'da İngiltere ve Yunanistan'la birlikte garantör devlet durumuna gelmiştir. 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuşsa da Rumlar, Kıbrıs Anayasasını görmezden gelerek Türklere karşı 1963 ve 1967 yıllarında kanlı saldırılar düzenlemişlerdir. Bunun üzerine Türkiye garantör devlet olma hakkını kullanarak müdahale etmek istemiş, ancak özellikle ABD'nin karşı çıkması yüzünden küçük müdahalelerle yetinmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde genel Türk basınında olduğu gibi Muş yerel basınında da 1963 ve 1967 olayları çokça yer bulmuş ve ABD'nin Türkiye'nin müdahalesine izin vermemesi ABD'nin dostluğunun sorgulanmasına neden olmuştur. Bu çalışmada Muş'ta çıkan gazetelerin Kıbrıs'taki gelişmeleri Muş kamuoyuna nasıl yansıttığı ve olaylar karşısındaki tutumlarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla 1 Temmuz 1955-15 Aralık 1967 tarihleri arasında Muş'ta çıkan gazetelerinin nüshaları taranmış, Kıbrıs'taki gelişmeler, gelişmeler karşısında Türkiye'nin, uluslararası kuruluşların ve müttefik devletlerin tutumları ile ilgili manşetler, yazılar, değerlendirmeler incelenmiş ve gerekli yorumlar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs, Kıbrıs Meselesi, Türkler, Rumlar, Muş Basını*

*Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, ftosikdinc@gantep.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-8580-5910>).

Abstract

Greek Cypriots expressed their desire to join Greece after 1945 and started to receive great support from Greece as of 1950. With the intention of the annexation of Cyprus, Greece brought the issue to the United Nations in October 1954. After failing to realize her aim, Greece started to support violence on the Island. Having been backed by mainland Greece, the Greek Cypriots began their violent activities against the British and Turks in 1955. Violence in Cyprus has been a priority news item in the Muş local press as well as in the Turkish national press. In this period, Muş local press undertook the task of making the Turkish Cypriots' voice heard and enlightening the people of Muş about Cyprus. Upon the pressures of the Turkish public, the UK's invitation to a meeting between Turkey and Greece on 30 June 1955 to discuss the Cyprus issue caused Turkey to abandon its policy of considering Cyprus as an internal matter of Britain since 1923. The Democratic Party Government started to follow an active policy between 1955-1959 in order to ensure that Turkish Cypriots live in peace on the Island. As a result of this, Turkey signed the Zurich and London Agreements and became a guarantor state on the island together with England and Greece. Even though the Republic of Cyprus was established in 1960, ignoring the Cyprus Constitution, the Greek Cypriots carried out bloody attacks against the Turks in 1963 and 1967. Thereupon, Turkey wanted to intervene by using its right to be a guarantor state, but had to be content with small interventions, especially because of the opposition of the USA. In this period, as in the whole Turkish press, the events of 1963 and 1967 were widely covered in the local press of Muş, and the USA's refusal to allow Turkey's intervention led to the questioning of the friendship of the USA. In this study, it is aimed to reveal how the newspapers published in Muş reflect the developments in Cyprus to the Muş public opinion and their attitudes towards the events. For this purpose, the copies of the local newspapers published in Muş between July 1, 1955 and December 15, 1967 were examined to find out how the developments in Cyprus were reflected to the headlines, articles and evaluations published in those newspapers to highlight the attitudes of Turkey, international organizations and allied states.

Keywords: *Turkey, Greece, Cyprus, Cyprus Issue, Turkish Cypriots, Greek Cypriots, Muş Local Press*

GİRİŞ

Coğrafi bakımından; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan 9251 km²lik yüz ölçümü ile Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in kuzeydoğu köşesinde ve Türkiye kıyılarından ise 70 km kadar açıktadır.¹ Merkezi ve stratejik bu konumundan dolayı Kıbrıs, II. Selim zamanında 1571'de fethedilmiştir. Ada'nın Osmanlı Devleti tarafından fethi Ortodoks Rumlar arasında büyük bir sevinç yaratmış olmasına rağmen, Fransız İhtilali sonrasında uyanan milliyetçilik akımı 1821'den sonra Kıbrıs'ta da etkili olmaya başlamış, özellikle Yunanistan'ın bağımsızlığı sonrası Rumların Yunanistan'a katılma istekleri artmıştır. Bu dönemde çıkan isyanları Osmanlı Devleti bastırılmışsa da Rumlar bu isteklerinden vazgeçmemişlerdir.²

Osmanlı Devleti'nin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile sıkıntıya düşmesi üzerine İngiltere bu fırsatı değerlendirerek Ruslar karşısında destek vermek şartı ile Kıbrıs'ın geçici idaresinin İngilizlere bırakılmasını sağlamıştır.³ Bu durum Kıbrıslı Rumların Yunanistan'a ilhak umutlarını yeşertmiştir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na karşı blokta girmesi üzerine İngiltere, 5 Kasım 1914'te Ada'nın ilhakını ilan etmiştir.⁴ Gelişen diğer olayların ardından Türkiye, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın 20. maddesi ile Kıbrıs'ın İngiltere'ye aitliğini kabul etmiştir. Ayrıca Antlaşma'nın 21. maddesi ile 5 Kasım 1914 tarihi itibarıyla Ada'da yerleşmiş bulunan Türklerden isteyen İngiliz tabiiyetini seçebilecekti ki bunlar Türk tabiiyetini kaybedecekti. Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki iki yıl içinde Türk tabiiyetini seçenlerin de bir yıl içinde Ada'da ayrılmaları gerekmektedir.⁵ Bu yüzden İngiliz idaresinden memnun olmayan Türkler, Türk tabiiyetini tercih ile 1924'ten itibaren Türkiye'ye göç etmeye başlamışlar Türkiye'de bu gelenlerin iskânını sağlamıştır.⁶ Ancak bu göçler, Ada'nın nüfus dağılımını Türkler aleyhine değiştirmiştir.

Enosis⁷ isteyen Rumlar, 1931'den itibaren Ada'daki İngiliz idaresine başkaldırmaya başlamışlar,⁸ II. Dünya Savaşı sonrasında da eylemlerini sürdürmüşlerdir.⁹ II. Dünya Savaşı ve sonrası dönemlerde Kıbrıs'ta Türkler aleyhine gelişen olaylar karşısında dönemin Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı konuyu İngiltere'nin iç meselesi olarak değerlendirmiş ve Kıbrıs'la yeterince ilgilenmemiştir.¹⁰ 1950'de Demokrat Parti (DP) iktidara gelmiş,

1 Cevat Rüstü Gürsoy, "Kıbrıs", *TDVİA*, C. 25, Ankara 2022, s. 369-370.

2 Mehmet Özalper, "Kıbrıs Meselesinin Yerel Basına Yansımaları (1950-1960): Vansesi Gazetesi Örneği", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *Van Özel Sayısı*, 2021, s. 326.

3 Hamza Eroğlu, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.18, S. 54, Kasım 2002, s. 739; Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. VIII, S. 18-19, Bahar-Güz 2009, s. 162.

4 Eroğlu, *agm*, s. 740; Yiğit Yüksel, *agm*, s. 164.

5 *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Takım: II, C. 2, Çev. Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1973, s. 8.

6 *Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 30.18.1.1.12.58.18-1; *BCA*, 30.18.1.1.16.77.6-1; *BCA*, 272.0.0.12.50.104.2-1; *Belgelerle Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020, s. 17.

7 Megali İdea düşüncesinin bir sonucu olan enosis Kıbrıs adasının Yunanistan'la birleşmesi anlamına gelmektedir. Bkz. Gürhan Yellice, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XII, S. 24, Bahar 2012, s. 14.

8 Geniş bilgi için bkz. Hacer Göl, "1931 Kıbrıs İsyanı ve Ulusal Basında Yankıları", *Tarihte Kıbrıs*, C. 2, Ed. Osman Köse, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 1215-1232.

9 *Belgelerle Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, s. 17.

10 *TBMM Tutanak Dergisi*, B. 33, O. 1, C. 23, TBMM Matbaası, Ankara 1950, s. 288.

ancak Türkiye'nin Kıbrıs politikası değişmemiştir.¹¹ Türkiye'nin bu kayıtsızlığı karşısında cesaretlenen Yunanistan Başbakanı Sfokles Venizelos, 16 Şubat 1951'de Kıbrıs'ın ilhakını dillendirmiştir.¹²

Yunan Başbakanının açıklamalarından sonra Kıbrıs konusu ulusal basında gündem olmuş ve mesele Meclise taşınmıştır. 24 Şubat 1951'de Mecliste Dışişleri Bakanlığı bütçesi görüşülürken bazı milletvekilleri Kıbrıs'ı gündeme getirmiş, bunun üzerine Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü bütçe görüşmeleri sırasında Kıbrıs konusuna da yer ayırarak şunları söylemiştir:

*"Benim bu hususta gazetelerde okuduğumdan fazla bir malumatım yoktur. Şarkî Akdeniz statüsünde her hangi bir tebeddül bahis mevzuu olduğunu veya olacağını zannetmiyorum. Yalnız şunu açıkça söyleyebilirim ki kendisiyle en yakın dostluk münasebetleri tesis ettiğimiz ve hakikaten dünyanın bugünkü vaziyetinde demokrat milletleri tehdit eden harp afeti karşısında, Yunanistan ile Türkiye aşağı yukarı mukadderat birliği etmiş vaziyettedir. Bu iki memleket arasındaki dostluğun bozulması için muayyen membalardan sarf edilen gayretlerin her iki devletin başında bulunan insanların iyi görüşleri ve niyetleriyle hiçbir tesir yapmayacağından eminim."*¹³

Dışişleri Bakanının açıklamalarından da anlaşılacağı gibi DP iktidarının ilk yıllarında Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Bu dönemde Türkiye'nin öncelikli hedefi NATO'ya üyelik olduğu için, Türk-İngiliz ve Türk-Yunan münasebetlerini bozmak istememiştir.¹⁴

Köprülü'nün Meclisteki sözlerini Hürriyet gazetesi sahibi ve başyazarı Sedat Simavi eleştirmiş ve Dışişleri Bakanı Köprülü'ye hitaben şunları yazmıştır: *"Lütfen ya münasebetleri tanzim ediniz yahut da dostlarımıza hadlerini bildiriniz. Yoksa Türk efkâr-ı umumiyesi izzet-i nefsinin daha fazla rencide edilmesine tahammül edemez."*¹⁵

Kıbrıs konusunun ulusal basında konuşulmaya başlandığı bir dönemde eğitim, sosyal ve ekonomik bakımdan az gelişmiş bir taşra şehri olan Muş'ta henüz yerel bir gazete yayımlanmamaktaydı. Muş'un ilk yerel gazetesi olan "Muş" gazetesi ancak 15 Aralık 1952'de Muş'ta bir matbaanın olmaması üzerine Ankara'da basılmış ve ilk sayısının ardından kapanmıştır.¹⁶ Şehrin ikinci yerel gazetesi olan "Muş Altınova" ise 5 Ocak 1953'te yayım hayatına girmiştir.¹⁷ 1961 yılı sonuna kadar yayım hayatı devam eden bu gazete, 1955'ten itibaren Kıbrıs meselesini sütunlarına taşımış ve Muş halkının gelişmeleri takip etmesini ve bir kamuoyu oluşmasını sağlamıştır.¹⁸

Muş'un en uzun soluklu gazetesi olacak olan "Şark Telgraf" gazetesi, 13 Temmuz 1956 tarihinde yayım hayatına başlamış 2011 yılına kadar da yayımlarına devam etmiştir.¹⁹

11 Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Lefkoşa 1965, s. 180.

12 H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Merkezi Yayınları, Lefkoşa 1988, s. 167.

13 TBMM *Tutanak Dergisi*, B. 50, O. 2, C. 5, TBMM Matbaası, Ankara 1951, s. 698.

14 Mustafa Albayrak, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 16, S. 46, Mart 2000, s. 250; Selda Karaköse, *Celal Bayar Dönemi Türk Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, s. 16, 21.

15 Karaköse, *agt*, s. 11.

16 *Muş*, 15 Aralık 1952.

17 *Muş Altınova*, 5 Ocak 1953.

18 *Muş Altınova*, 29 Aralık 1961.

19 *Şark Telgraf*, 13 Temmuz 1956.

Türk'ün Millî Davası "Kıbrıs Meselesi"nin 1955-1967 Yılları Arasında Muş Basınındaki Yansımaları

Gazete Kıbrıs konusunda halkın millî duygularını canlı tutmuş ve olayları günbegün vererek kamuoyunun bilgi almasını sağlamıştır. 12 Mayıs 1958 tarihinde yayım hayatına başlayan "Yeni Zafer" gazetesi, 1961 yılında yayımlarına ara vermiş, 1967 yılı başında tekrar yayım hayatına başlamış, fakat uzun ömürlü olamamıştır.²⁰ Buna rağmen gazete yayımlandığı dönemde Kıbrıs konusunu sayfalarına taşımış ve Muş'ta kamuoyunun oluşmasına katkı sunmuştur. Kıbrıs meselesini sütunlarına taşıyan bir başka gazete ise 29 Ağustos 1966 tarihinde yayım hayatına başlayan "Yeni Uyanış" gazetesi olmuş, bu gazete de 31 Aralık 1966'da yayım hayatına son vermiştir.²¹

Muş'ta Şark Telgraf gazetesi haricindeki gazetelerin uzun ömürlü olmama sebepleri arasında hiç kuşkusuz en önemlisi ekonomik nedenlerdi. 1 Ocak 1962'de yürürlüğe giren Basım İlan Kurumu yönetmeliğinin hükümleri birçok mali külfet getirmesi her bir gazetenin ayrı ayrı çıkmasını engellemiştir. Bunun üzerine şehirde çıkan Muş Altınova, Yeni Zafer ve Şark Telgraf gazetelerinin sahipleri Muş'ta tek bir gazetenin çıkmasına karar vermişler ve müştereken Şark Telgraf gazetesinde birleşmişlerdir.²² Mart 1967'de Şark Telgraf, Yeni Uyanış, Yeni Zafer gazeteleri birleşme ve müştereken Şark Telgraf gazetesini çıkarma konusunda karar almışlardır.²³

1955 yılından itibaren Türk basınında hiç kuşkusuz en önemli ulusal ve uluslararası mesele Kıbrıs olmuş, Muş'ta çıkan gazetelerde aynı hassasiyeti göstererek Kıbrıs konusunda bir kamuoyu oluşmasını sağlamıştır. Böyle bir çalışmayı Muş özelinde yapmış olmamızın temel sebebi; Muş'ta çıkan gazeteler ile Kıbrıs meselesinin Türkiye gündeminde yer almasının hemen hemen aynı tarihlere denk gelmiş olması ve Muş yerel basını ile ilgili böyle bir çalışmanın eksikliğidir.

A. Kıbrıs Meselesinin Uluslararası Sorun Haline Gelmesi ve Londra Konferansı

Yunan Başbakanı Venizelos'un demecinden sonra Yunanistan'ın Kıbrıs'ın ilhakı ile ilgili çalışmaları hızlanmış, Balkan İttifakı Antlaşmasının imzalanmasının ardından 16 Ağustos 1954'te konu Birleşmiş Milletlere (BM) taşınmıştır. Yunanistan bu başvurusuyla Kıbrıs'a self-determination hakkının tayinini istemiştir. Böylece Kıbrıs meselesi BM Genel Kurulunda 24 Eylül 1954'te görüşülmeye başlanmıştır. İlk oturumda Kıbrıs meselesinin gündeme alınıp alınmaması görüşülmüş, İngiltere baş delegesi, Yunanistan Dışişleri Bakanı ve ardından Türkiye baş delegesi Selim Sarper konuşmuştur. Sarper, konuşmasında Türk-Yunan dostluğundan bahsetmiş, meselenin İngiltere'nin iç meselesi olduğunu, dolayısıyla Genel Kurulda bu konunun görüşülemeyeceğini söylemiştir.²⁴ BM Genel Kurulunun 17 Aralık'taki toplantısında Kıbrıs konusunun şimdilik görüşülmemesi kararı alınmıştır.²⁵ Bu gelişmeden sonra Kıbrıs meselesi ister istemez uluslararası bir mesele haline gelmiştir.

BM'nin gündeme almama kararı Türkiye'de olumlu karşılanmış hatta Başbakan Adnan Menderes; "Kıbrıs meselesinin kapandığı" şekilde yorumlamıştır.²⁶ Yunanistan ise BM'nin kararı sonrasında Kıbrıslı Rumları Nisan 1955'ten itibaren İngilizlere karşı şiddet

20 *Yeni Zafer*, 12 Mayıs 1958; *Yeni Zafer*, 30 Ocak 1967; *Yeni Zafer*, 3 Mart 1967.

21 *Yeni Uyanış*, 29 Ağustos 1966; *Yeni Uyanış*, 31 Aralık 1966.

22 "Şehrimizde münteşir gazeteler birleşti", *Şark Telgraf*, 2 Ocak 1962, s. 1.

23 "Amacımız Beldeye hizmet olacaktır", *Şark Telgraf*, 8 Mart 1967, s. 1.

24 Albayrak, *agm*, s. 253; Karaköse, *agt*, s. 26-28.

25 Alasya, *age*, s. 172.

26 Karaköse, *agt*, s. 35.

eylemlerine başlatmıştı. Şiddet eylemleri Haziran'dan itibaren Türklere de yönelmiş ve bir Türk polisinin ölümü, 13 Türk'ün de yaralanmasına yol açmıştır.

Kıbrıs'ta şiddetin Türklere yönelmesi üzerine Kıbrıs Millî Türk Birliğinin Genel Sekreteri Dr. Fazıl Küçük, Başbakan Adnan Menderes'e bir telgraf göndererek Türkiye'nin müdahalesini ve yardımını istemiştir.²⁷ Kıbrıs'taki olaylar ulusal basında genişçe yer bulurken Muş basını da konuya duysuz kalmamıştır. Muş Altınova gazetesi 1954'te bizzat Başbakan Menderes'in telkinleri ile kurulan²⁸ ve Kıbrıs konusunda kamuoyu oluşmasını sağlayan "Kıbrıs Türktür Cemiyeti"nin beyanamesini yayınlamıştır. Gazete sütununda yer alan beyanname şu şekildedir: "Dün Kıbrıs'ta ilk defa Türk kanı akıtılmıştır. 50 masum Türk, kudurmuş mütecavizlerin Türk Mahallesi'nde patlattıkları bombalarla yaralanmış bir Türk polisi de şehit edilmiştir. Elli bin Türk şehidinin mübarek mezarlarını koynunda saklayan Türk Kıbrıs kızıl kundakçılara asla barınak olmayacaktır. Tecavüzler karşısında Türk milletinin Kıbrıs'taki kardeşlerimizin can, mal emniyetini korumak için Türk Hükümetinin tarihi şanına yaraşır bir şekilde derhal harekete geçeceğinden Kıbrıs'taki kardeşlerimizin emin olmalarını isteriz."²⁹

Muş Altınova gazetesi 6 Temmuz'daki sayısında Kıbrıs'ta nümayişlerin devam ettiğini okuyucularına duyurmuştur³⁰. Kıbrıslı Rumların, Ada'da İngiliz ve Türklere karşı şiddet eylemlerini arttırması sonucunda İngiltere 30 Haziran 1955'te Türkiye ve Yunanistan'ı "Doğu Akdeniz Savunması ve Kıbrıs Meselesini" görüşmek üzere toplantıya çağırmıştır.³¹

Nisan 1955'ten sonra Kıbrıs'ta artan olaylar, Türklere yönelik saldırılar ve Türkiye'nin konferansa davet edilmesi Menderes hükümetinin Kıbrıs politikasında değişikliğe gitmesine neden olmuştur. Menderes uhdesinde tuttuğu Dışişleri Bakanlığı görevine vekâleten 29 Temmuz 1955'te Fatin Rüştü Zorlu'yu getirmiştir.³² Zorlu bu göreve geldikten sonra Dışişleri Bakanlığında Kıbrıs Komisyonu kurdurtmuştur.³³ Bu komisyon Türkiye'nin Kıbrıs hakkındaki resmi düşüncesini ve hükümetin Kıbrıs stratejisinin ortaya çıkarılmasına yönelikti. Komisyonun belirlediği iki temel prensip şu şekildedir:³⁴

a) Dünya kamuoyuna belgeler aracılığıyla Türkiye'nin Kıbrıs'ta Yunanistan ile aynı hukuksal haklara sahip olduğunu duyurmak,

b) Dava çözülene kadar Kıbrıs Türklarine gerekli yardımda bulunarak baskıya dayanma güçlerini artırmak.

Konferansın hemen öncesinde de Başbakan Adnan Menderes gazetecilere 24 Ağustos'ta verdiği demeçte Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde Yunanistan ile her zaman

27 Karaköse, *agt*, s. 45-46.

28 Umut Gürses, *Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Faaliyetleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2014, s. 54-55.

29 "Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin beyanamesi", *Muş Altınova*, 1 Temmuz 1955, s. 1.

30 "Kıbrıs'ta yeniden nümayişler oldu", *Muş Altınova*, 6 Temmuz 1955, s. 1.

31 Alasya, *age*, s. 180.

32 "Devlet Vekili Fuat Köprülü'nün Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcılığına ve Devlet Vekili Fatin Rüştü Zorlu'nun Devlet Vekili ve Hariciye Vekâleti Vekilliğine nakillerine dair kararname", *Resmî Gazete*, 6 Ağustos 1955, Sayı: 9071, s. 12477.

33 Komisyon; Fatin Rüştü Zorlu, Rüştü Erdelhun, Muharrem Nuri Birgi, Settar İlksel, Orhan Eralp ve Mahmut Dikerdem'den oluşmaktaydı. Bkz. Tekin Önal, "Fatin Rüştü Zorlu'nun Siyasî Mücadelesi (Mayıs 1954-Mayıs 1960)", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 8, S.15, Kış 2014, s. 165.

34 Önal, *agm*, s. 165.

Türk'ün Millî Davası "Kıbrıs Meselesi"nin 1955-1967 Yılları Arasında Muş Basınındaki Yansımaları

dostane ilişkiler içerisinde olmak istediğini ancak Yunanistan'ın bunu sekteye vurduğunu ima etmiş ve Türkiye'nin Kıbrıs'ın statükosunun değiştirilmesine ne bugün ne de yarın tahammülü olmadığını kesin bir dille ifade ederek, şunları söylemiştir: "... nüfus ekseriyetine herhangi bir bölgenin kaderinin tayin edilmesi prensibi bu dünyada hak bölgesine parçalı olarak tatbik yeri bulmuş değildir. Bir vatan, terzinin önündeki kumaş parçası gibi neresinden istenirse kesilebilir bir meta değildir. O, esas itibarıyla teknik hakikatlere dayanmakla beraber; coğrafi, siyasi, iktisadî ve askerî bir bütün teşkil etmek bakımından türlü amillerin tesiri altında tarihi hadiselerin gösterdiği istikamette hudutları çizilen bir coğrafya parçasıdır."³⁵

Başbakan Menderes'in demeci kamuoyu nezdinde büyük bir destek görmüş ve yurdun değişik yerlerinden teşekkür telgrafları gelmiştir.³⁶ Demeç, Yunanistan gazetelerinde 26 Ağustos'ta tam metin olarak neşredilmiştir. Hükümet taraftarı gazeteler Kıbrıslı Türklerin 28 Ağustos'ta bir katliam tehdidi karşısında buldukları kısmi ele alarak, bu gibi şayiaların asılsız olduğunu ve Türk-Yunan dostluğunu kundaklama maksadıyla İngilizler tarafından çıkarıldıklarını yazmışlardır. 27 Ağustos'taki Atina gazeteleri de yine Menderes'in demecine yer vermişler ve katliam haberinin iki ülke arasındaki dostluğu bozmak için İngilizler tarafından çıkarıldığını yazmışlardır.³⁷

Londra Konferansına gidecek heyetin başkanlığına Dışişleri Bakan Vekili Zorlu getirilmiştir.³⁸ Londra Konferansı 29 Ağustos 1955'te çalışmalarına başladığında Dışişleri Bakanı MacMillan görüşlerini açıklamış ve İngiltere'nin Kıbrıs'ın tamamını elinde bulundurması gerektiğini belirtmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanapulos, Kıbrıs halkına self determinasyon hakkının tanınmasında ısrar etmiştir. Fatin Rüştü Zorlu ise 1 Eylül'de Türk tezini açıklayan bir konuşma yapmıştır. Zorlu, konuşmasında Kıbrıs'ın Türkiye açısından stratejik önemini vurguladıktan sonra muhtemel bir savaş durumunda Türkiye'nin sadece güney limanlarından ikmal yapabileceğini, bu limanların da Kıbrıs'ın denetiminde bulunduğunu, batıdan Anadolu'yu kuşatmış adalarla Kıbrıs'ın aynı gücün hâkimiyetinde bulunmasının Türkiye'nin güvenliği açısından kabul edilemezliğini belirtmiştir. Ada'daki Türk halkının durumundan dolayı self determinasyonun mümkün olmadığını söyleyen Zorlu, Türkiye'nin İngiliz yönetiminin sürmesinden yana olduğunu, şayet statüko bozulacak olursa Kıbrıs'ın eski sahibi olan Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁹ Konferans devam ederken Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı iddiası⁴⁰ sonucu 6-7 Eylül Olayları olarak bilinen vahim bir hadise meydana gelmiştir.⁴¹ Konferans MacMillan'ın Ada'ya mahalli muhtariyet verilmesi teklifinin taraflarca kabul edilmemesi ve 6-7 Eylül olaylarının yarattığı olumsuz hava nedeniyle 7 Eylül'de sona ermiştir.⁴²

35 Karaköse, *agt*, s. 53-55; Eyüp Nurettin Bozdoğan, "Arşiv Belgeleri ve Dönemin Basını Işığında Kıbrıs Meselesi (1954-1955), *Tarihte Kıbrıs*, C. 2, Ed. Osman Köse, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 968-969.

36 *BCA*, 030.01.0.0.36.218.2; *BCA*, 030.01.0.0.36.219.1.

37 *BCA*, 030.01.0.0.36.219.2.

38 *BCA*, 030.18.1.2.140.80.3.

39 Ahmet Gazioğlu, İngiliz İdaresinde Kıbrıs, C. 1, Ekin Basımevi, İstanbul 1960, s. 92-96; Işıl Tuna, "1950-1960 Yıllarında Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu* (11-13 Aralık 2014 / Gazimağusa), Bildiriler, Ankara, 2016, s. 89-90.

40 "Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğradı", İstanbul Ekspres, 6 Eylül 1955, (İkinci Baskı), s. 1.

41 Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Strateji Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, Çev. Bahar Şahin, İletişim Yayınları, İstanbul 2021, s. 26-43; "Kıbrıs anlaşmazlığının yurdumuzdaki tepkileri", *Muş Altınova*, 9 Eylül 1955, s. 1.

42 Gazioğlu, *age*, s. 99-100.

Türkiye 6-7 Eylül Olaylarından sonra ortaya çıkan gerginliği azaltmak amacı ile olaylarda zarar görenlere tazminat ödemeyi kabul etmiş ve 24 Ekim 1955'te de İzmir'de Yunanistan'a tahsis edilen Başkonsolosluk binasına bayrak çekilmesi törenine bakan düzeyinde katılım sağlamıştır.⁴³

B. İngiltere'nin Geliştirdiği Çözüm Planları ve Türkiye'nin Taksim Tezi

Londra Konferansı neticesiz kalmasına rağmen Kıbrıs'ın yeni valisi General Harding, Rum ve Türk yetkililer ile mahalli muhtariyet konusunda Ekim 1955'te görüşmeler yapmaya başlamıştır. Kıbrıs Türktür Partisi başkanı Dr. Fazıl Küçük, Ada statükosunun devamını ve tedhişçiliğin sona erdirilmesini istemiştir. Makarios'da yaptığı görüşmelerde mahalli muhtariyeti kabul etmemiş ve self determinasyonda ısrar etmiştir.⁴⁴ İngiltere'nin Makarios'un isteklerini kabul etmemesi üzerine Rumlar, 19 Aralık 1955'te İngiltere aleyhine protesto yürüyüşleri başlatmıştır. İngiltere protesto yürüyüşüne katılanları tutuklamaya başladı⁴⁵ gibi kontrollerini de artırmıştır.⁴⁶ İngiltere sıkı denetimlerine devam ederken tedhişçiler bir polis karakoluna bomba atmışlardır.⁴⁷ Bu arada Muş Altınova gazetesi Lefkoşe'de işçilerin de Türkiye ile İngiltere'yi protesto edip Yunanistan'a ilhak sloganı atarak sokaklarda dolaştıklarını, bu sebeple de emniyet kuvvetlerinin işçileri gözyaşı bombaları kullanarak dağıttığını ve ayrıca 16 kişinin de tutuklandığını yazmıştır.⁴⁸

İngiltere Kıbrıs'a mahalli muhtariyet verilmesi yönünde çalışmalarına devam etmiş ve anayasayı hazırlamak amacıyla da Lord Radcliffe görevlendirmiştir.⁴⁹ Kıbrıs valisi Harding, Ocak 1956'ta tekrardan cemaat liderleri ile görüşmeye başlamış ve 7 Ocak'ta Türk cemaati ile yaptığı toplantıda Türk tarafının fikirleri alınmadan müstakbel idare şeklinin kararlaştırılmayacağı hususunda güvence vermişti. Harding-Makarios görüşmeleri, 9 Ocak'ta başlamış, 29 Şubat'a kadar aralıklarla devam etmiştir.⁵⁰

Makarios-Harding arasındaki görüşmelerin sonucuna İngiliz Koloniler Bakanı Lennox Boyd'da katılmıştır.⁵¹ 12 Mart 1956 tarihli Muş Altınova gazetesi Boyd ile Makarios arasında yapılan görüşmeyi konu edinmiştir. Bu görüşmede Makarios Kıbrıs meselesinde bazı fedakârlıklarda bulunduğunu şimdi fedakârlıklarda bulunma sırasının İngiltere Hükümetine geldiğini söylediğini yazmaktadır.⁵²

Ekim ayından itibaren İngiliz yetkililerin Makarios ile yaptıkları görüşmelerden bir netice alınamamış, Kıbrıs'ta şiddet olayları artmış, bunun üzerine Başpiskopos 9 Mart'ta tutuklanarak sürgüne gönderilmiştir.⁵³ Makarios'un tutuklanma haberi Muş'ta sevinçle karşılanmıştır.⁵⁴ Tutuklanma haberi sonrası muhtemel saldırılara karşı Yunan Hükümeti;

43 Albayrak, *agm*, s. 254-255.

44 Gazioğlu, *age*, 102-105.

45 "Kıbrıs'ta 7'si kız olmak üzere 22 öğrenci cezaya çarptırıldı", *Muş Altınova*, 4 Ocak 1956, s. 1.

46 "Kıbrıs'ta Emniyet Kuvvetleri yeni araştırmalar yaptılar", *Muş Altınova*, 6 Ocak 1956, s. 1.

47 "Kıbrıs'ta Tedhişçiler bir karakola bomba attılar", *Muş Altınova*, 11 Ocak 1956, s. 1.

48 "Nümayiş 16 kişi tevkif edildi", *Muş Altınova*, 11 Ocak 1956, s. 1.

49 Karaköse, *agt*, s. 90.

50 Gazioğlu, *age*, s. 107.

51 Gazioğlu, *age*, s. 116.

52 "Kıbrıs'ta yapılacak Plebisit Adanın Yunanistan'a ilhakını sağlayacak", *Muş Altınova*, 12 Mart 1956, s. 1.

53 Bedevi, *age*, s. 185.

54 "Makarios'un Tevkifi şehrimizde sevinçle karşılandı", *Muş Altınova*, 16 Mart 1956, s. 1.

Türk'ün Millî Davası "Kıbrıs Meselesi"nin 1955-1967 Yılları Arasında Muş Basınındaki Yansımaları

Türk, İngiliz ve Amerikan sefaretlerini koruma altına almıştır.⁵⁵ Ayrıca Yunanistan, İngiltere'yi BM nezdinde protesto etmiştir.⁵⁶

Makarios'un tutuklanarak sürgüne gönderilmesi, Kıbrıs'ta şiddet olaylarını daha da artırmıştır. Muş Altınova gazetesinin 28 Mart 1956 tarihli sayısında Kıbrıs'ta emniyet kuvvetleri tarafından dur ihtarına uymayan bir Türk öldürülürken bir Türk'ün yaralandığı, ayrıca Rum tedhişçilerce Değirmenlik köyü kilisesinde dini ayin sırasında halka ateş açılması sonucu bir Rum'unda öldüğü yazılmaktadır.⁵⁷ Gazete aynı günlü sayısında Ankara Hukuk Fakültesi hocası Prof. Dr. Hüseyin Cahit Oğuzoğlu'nun Kıbrıs meselesi ile ilgili konuşmasını sütununa taşımıştır. Oğuzoğlu konuşmasının sonunda şunları söylemiştir: "Ne kadar sıkı dayanırsak o kadar muvaffak oluruz. Kıbrıs Türkiye'ye iltihak eder. Gazetelerde okuduğumuza göre Atina'da her taraf tahrip ediliyor. Yunanlıların bahsettiği medeniyeti bu mu? Tarih şunu gösteriyor ki; Biz politikaya karışmayız. Fakat memleketimizi düşünürüz. Palikaryalar ara sıra dayak yemezlerse akıllanmazlar." Konuşmasının sonunda ise Oğuzoğlu; "Hepimiz memleketimizin menfaatlerine dokunulmasına müsaade edemeyiz. İcap ederse bu meselede kan dökmekten de çekinmeyiz." demiştir.⁵⁸

Oğuzoğlu'nun konuşmasını gazetenin sütuna taşımasında hiç kuşku yok ki gerekirse Kıbrıs'a yapılacak müdahalede Muş halkını hazırlamak amacı taşımaktadır.

Kıbrıs'taki şiddet olaylarının artmış olmasına rağmen İngiltere anayasa çalışmalarına devam etmiş, Lord Radcliffe Temmuz ve Eylül aylarında Ada'yı ziyaret etmiştir. Aralık ayında da İngiliz Koloniler Bakanı Lennox Boyd, Ankara ve Atina'da temaslarda bulunmuştur.⁵⁹ Başbakan Adnan Menderes'te 16 Aralık 1956'da Boyd ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşme esnasında Menderes self determinasyon hakkını kabul etmişse de bu durumun enosis gideceği endişesini paylaşmış, Türkler için de "Taksim"⁶⁰ı isteme hakkının tanınmasında ısrar etmiştir. Menderes'in çekinceleri dikkate alınarak değiştirilen anayasa, 19 Aralık 1956 tarihinde İngiliz parlamentosunda okunmuştur. Anayasa Türkiye tarafından olumlu karşılanırken Yunanistan tarafından reddedilmiştir.⁶¹

Türkiye, "Taksim tezi"ni benimseyerek, önemli bir taviz vermesine rağmen, Kıbrıs'ta sular durulmadığı gibi terör olayları daha da artmıştır. 22 Ocak 1957'de, Kıbrıs'ta incelemelerde bulunan Türk heyetinin aracına Rum teröristlerce bombalı saldırıda bulunulmuştur. Aynı gün bir Türk polisi, 28 Ocak'ta da 8 Türk Rumlar tarafından öldürülmüştür. Kıbrıs'ta gergin günler yaşanırken, mesele Yunanistan tarafından yeniden BM'ye götürülmüştür. BM'deki Türkiye temsilcisi Selim Sarper, hükümetinin Kıbrıs meselesi ile ilgili görüşlerini açıklarken Yunanistan'ın konuyu 1954'te ve 1956'da BM'ye taşıdığını, ancak muvaffak olmadığını söylemiş, meselenin bu sefer görüşülerek bir karara varılmasını tercih ettiğini belirtmiştir. BM 26 Şubat 1957'de taraflar arasında görüşmelere devam edilmesi yolunda karar alınmıştır.⁶²

55 "Türk İngiliz ve Amerikan kefaretleri Kordon altına alındı", *Muş Altınova*, 16 Mart 1956, s. 1.

56 "Yunanistan İngiltere Birleşmiş Milletler nezdinde protesto etti", *Muş Altınova*, 19 Mart 1956, s. 1.

57 "Kıbrıs Emniyet Kuvvetleri tarafından Bir Türk öldürüldü", *Muş Altınova*, 28 Mart 1956, s. 1.

58 "Yunanlılar ara sıra dayak yemezlerse akıllanmazlar", *Muş Altınova*, 28 Mart 1956, s. 2.

59 Gazioğlu, *age*, s. 123-125.

60 Türkiye'nin "taksim" tezinde ısrar etme sebepleri için bkz. Albayrak, *agm*, s. 259-260.

61 *BCA*, 30.01.0.0.38.227.3; Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 6, S. 11, Kış 2012, s. 93-94; Alasya, *age*, s. 184.

62 Albayrak, *agm*, s. 260; Karaköse, *agt*, s. 101-102.

İngiltere, EOKA⁶³ya karşı 1957 yılı başlarında büyük çaplı bir harekâta başlamış, çok sayıda tedhişçi lideri tutuklamış veya öldürmüştü. Ayrıca çok sayıda silah ve cephanede ele geçirilmişti. Zor durumda kalan EOKA, 14 Mart 1957’de Makarios’un serbest bırakılması halinde şiddet eylemlerini bırakacağını ilan etmiştir. Bunun üzerine İngiltere Kıbrıs’a dönmek şartıyla 28 Mart’ta Makarios’u serbest bırakmıştır.⁶⁴

Makarios’un serbest bırakılması sonrası İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında diplomatik temaslar başlamış bu arada İngiltere, Kıbrıs’ta olağanüstü hal kanunlarının bir kısmını kaldırdığı gibi bazı idam mahkûmu EOKA’cılarının canlarını bağışlayarak havayı yumuşatmaya çalışmıştır. İngiltere’nin üçlü konferans gayretleri 1957 yılında boşa çıkmış olmasına rağmen 1958 yılı başlarında üç devlet arasında siyasi temaslar yeniden başlamıştır. Gelişmeler üzerine İngiliz Sömürgeler Bakanı Boyd, Ankara ve Atina’yı ziyaret etmiştir. Yapılan temaslar sonrası İngiltere tarafından Kıbrıs ile ilgili yeni bir planın 19 Mayıs 1958’te açıklanacağı duyurulmuştur.⁶⁵

Planın açıklanmasının geciktirilmesi üzerine 1955’ten beri hükümete müracaat edip miting yapmak için izin isteyen gençlerin isteklerine hükümet bu kez izin vermiş “*Ya Taksim, Ya Ölüm*” mitingleri Haziran-Temmuz 1958’te İstanbul, Ankara, Antakya, Kayseri, Adana İzmir, Erzurum, Antalya, Elazığ, Samsun, Aydın, Bursa illerinde yapılmıştır.⁶⁶ 10 Haziran 1958 tarihli Şark Telgraf gazetesi 8 Haziran’da İstanbul Üniversitesi Türk Millî Talebe Birliği tarafından Taksim meydanında düzenlenen İstanbul mitingine 200.000’in üzerinde İstanbullunun katıldığını ve mitingin büyük bir olgunlukla geçtiğini yazmaktadır.⁶⁷ Gazetenin aynı günlü sayısında Abdülhadi Topallıoğlu “*Gene Kıbrıs Mevzuu*” başlıklı bir yazı kaleme almış ve İstanbul mitinginin Kıbrıslı Türklerin elem ve gözyaşına ortak olmayan bir tek Türkün olmadığını gösterdiğini, millî şuurun kendini hissettirdiğini belirtmiştir. Yazısının devamında İngiltere’nin Kıbrıs’a vereceği muhtariyetin “Enosis” demek olduğunu, İstanbul mitinginin de “Taksim” tezinin Türklerin kabul edebileceği son fedakârlığın dünyaya ilanı olduğunu, gerekirse silahların konuşacağını yazmıştır.⁶⁸

Temmuz ayında Tercüman gazetesi Kıbrıs için bir bağış kampanyası açmış, Kızılay vasıtası ile gıda maddesi yardımı yapmak üzere 6 Temmuz’dan itibaren yurt çapında çalışmalara başlanmıştır.⁶⁹ Yardım kampanyası haberi Altınova gazetesinin 11, 14, 16 Temmuz tarihli sayılarında Muş halkına duyurulmuştur. Şark Telgraf gazetesi de 8 ve 9 Ağustos’ta yardım ile ilgili haberlere yer vermiş, her iki gazete de halkın Kıbrıs Türklerine yardım yapmasını sağlamış ve millî heyecanı da böylelikle diri tutmuştur.

63 Nisan 1955’ten itibaren Albay Georgias Grivas’ın liderliğinde EOKA (Ethniki Organosis Kiprion Agoniston /Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü) kurulmuştur. Bkz. Bülent Şener, “1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askerî, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 205, Ağustos 2013, s. 106; Kemal Çelik, Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu’nun Ortaya Çıkması, *Tarihte Kıbrıs*, C. 2, Ed. Osman Köse, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 925.

64 Bedevi, *age*, s. 187.

65 Gazioğlu, *age*, s. 147-149.

66 “Kıbrıs Meselesi Türk Milletinin Haysiyeti Meselesidir”, Şark Telgraf, 10 Haziran 1958, s. 1; “Ankara, İzmir ve Adana Mitingleri muazzam oldu”, Şark Telgraf, 16 Haziran 1958, s. 1; “Patrikhane, artık Türkiye’de yaşama hakkını kaybetmiştir”, Şark Telgraf, 5 Temmuz 1958, s. 1; Bedevi, *age*, s. 189; Çelik, *agm*, s. 933.

67 “Kıbrıs Meselesi Türk Milletinin Haysiyeti Meselesidir”, Şark Telgraf, 10 Haziran 1958, s. 1

68 Abdülhadi Topallıoğlu, “Gene Kıbrıs Mevzuu”, Şark Telgraf, 10 Haziran 1958, s. 1

69 “Halkımızı Kıbrıs’ta kardeşlerimize yardıma davet ediyoruz”, *Muş Altınova*, 11 Temmuz 1958, s. 1.

Türk'ün Millî Davası "Kıbrıs Meselesi"nin 1955-1967 Yılları Arasında Muş Basınındaki Yansımaları

İngiltere, Başbakanı MacMillan'ın Planı 19 Haziran 1958'de açıklanmıştır. Yunanistan bu yeni planı reddederken Dışişleri Bakanı Zorlu, 20 Haziran'da üçlü bir konferans konusunda ısrar etmiş ve plandaki "Ortaklık Prensibinin" Türk teziyle bağdaşabileceğini ifade etmiştir.⁷⁰ Planın açıklanmasından sonra Bağdat Paketi ülkesi olan Irak'ta 14 Temmuz 1958'de General Abdülkerim Kasım liderliğinde bir darbe yapılmış ve Başbakan Nuri Said ile Kral Faysal öldürülmüştür.⁷¹ Yeni Irak yönetiminin İngiliz karşıtı bir politika izlemesi üzerine İngiltere Ortadoğu'da çok zor durumda kalmıştır. Bu durum İngiltere'nin Kıbrıs konusunda Türkiye'ye karşı daha ılımlı bir politika izlemesine neden olmuştur. Kıbrıs meselesinin çözümü için İngiltere Başbakanı MacMillan 7-11 Ağustos 1958 tarihleri arasında Atina ve Ankara'yı ziyaret etmiştir. MacMillan; Atina, Ankara ve Lefkoşe ziyaretlerinden sonra plan üzerinde bazı değişiklikler yapmış yeni haliyle plan 15 Ağustos 1958'de İngiliz Parlamentosundan onay almıştır.

Tadil edilen plan, Yunan ve Rum tarafınca yeniden reddedilirken Kıbrıslı Türk liderler kararı Türkiye'ye bırakmış ve Dışişleri Bakanı Zorlu 25 Ağustos'ta verdiği beyanatta "*Taksim tezi*" baki kalmak üzere bazı şartlarla yeni planın destekleneceğini ifade etmişti. Böylece 1 Ekim'de yeni plan Türkiye ve İngiltere tarafından Kıbrıs'ta uygulamaya geçirilmiştir.⁷² Planın uygulanmaya konulması üzerine Ada tekrar şiddet olaylarına sahne olmuş ve EOKA, Rumlara ve Türklere yönelik şiddet eylemlerine başlamıştır.⁷³

Yunanistan ise Kıbrıs meselesini BM'ye götürmüş, 25 Kasım-5 Aralık 1958 tarihleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda tarafların barışçı, demokratik ve adil bir hal çaresine varmalarını noktasında taraflara güvenildiğini belirten bir karar BM'den almıştır.⁷⁴

C. Zürih ve Londra Antlaşmaları ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması

BM'nin kararı sonrasında Yunanistan uzlaşma yoluna girmiş ve 18 Aralık 1958'de üç devletin dışişleri bakanı bir araya gelmiştir. Yapılan görüşmelerde Türk-Yunan dışişleri bakanları düzeyinde yeniden toplanılması kararı alındığı için 19 Ocak 1959'da Paris'te Dışişleri Bakanı Zorlu ile Yunan Dışişleri Bakanı Averof arasında görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelere Zürih'te devam edilmiş ve 5 Şubat 1959'da da Adnan Menderes ile Yunanistan Başbakanı Karamanlis arasında bir zirve gerçekleştirilmiştir. İki ülke arasındaki görüşmelerin neticesinde 11 Şubat 1959'da Zürih Anlaşması imzalanmıştır. 19 Şubat 1959'da da Kıbrıs'ta Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından garanti edilecek bağımsız bir devletin kurulması esasına dayanan 27 madde ile bir takım eklerden ibaret olan Londra Antlaşması Başbakan Menderes, İngiltere Başbakanı MacMillan ve Yunanistan Başbakanı Karamanlis tarafından Londra'da imzalanmıştır.⁷⁵ İmzalanan anlaşmalar ile Türkiye "*Taksim tezi*"nden ödün vermişse de Kıbrıs'ta garantör devlet haline gelerek ciddi bir kazanım elde etmiştir.

70 Gazioğlu, *age*, s. 150-154.

71 M. Bürkan Serbest, "Bağdat Paketi'nin Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolü", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* C.5, S. 3, 2016, s. 418; "Irak Hükümeti Asiler eline geçti", *Şark Telgraf*, 16 Temmuz 1958, s. 1.

72 Karaköse, *agt*, s. 104.

73 "Kıbrıs'ta EOKA Cinayetlerine Devam Ediyor", *Şark Telgraf*, 2 Ekim 1958, s. 1.

74 Gazioğlu, *age*, s. 180.

75 Sarıkoyuncu Değerli, *agm*, s. 93-98; Kaan Cem Geniş, "Londra-Zürich Anlaşmalarına Giden Süreç (1959)", *Belgi*, S. 21, Kış 2021, s. 335-347.

Londra'da imzalanan anlaşmalardan sonra Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu hazırlıklarına başlanmış ve anayasanın hazırlanması için de karma bir komisyon kurulmuştur.⁷⁶ Bu komisyon; Türk ve Yunan hükümetleri, Kıbrıs Türk ve Rum cemaatlerini temsil eden heyetler ile İsviçreli tarafsız müşahitten oluşmaktaydı. Bu komisyonda Türkiye'yi Prof. Dr. Nihat Erim, Doçent. Dr. Suat Bilge, Şerif Kolhan, Alaeddin Gülen, Kıbrıs Türklerini ise Rauf Denктаş temsil etmiştir.⁷⁷ Yeni Zafer gazetesi, anayasa üzerinde bazı ihtilafların çıkmış olduğunu ancak uzun görüşmelerden sonra ihtilaflı meselelerin hal yoluna girdiğini yazmıştır.⁷⁸ 199 maddeden oluşan anayasa, 6 Nisan 1960'da imzalanmıştır.⁷⁹ Bu arada 3 Aralık 1959'da Türk tarafı Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak Dr. Fazıl Küçük'ü, 14 Aralık'ta da Rum tarafı Cumhurbaşkanı olarak Başpiskopos Makarios'u seçmiştir.⁸⁰

15/16 Ağustos 1960 gecesi Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kurulmuş, İttifak Anlaşmasının bir gereği olarak 16 Ağustos sabahı 650 Türk, 950 Yunan askeri Magusa limanından karaya aynı anda çıkmışlardır.⁸¹

D. Kanlı Noel ve Sonraki Günlerde Türkiye'nin Tutumu

Yeni kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, Türk ve Rum cemaatleri ortaklığı esasına dayandığı için devletin yaşaması her iki tarafın iyi niyetine bağlıydı. Ancak Rum cemaati ve Cumhurbaşkanı Makarios, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki için 1962 yılından itibaren kaldıkları yerden yeniden çalışmaya başlamışlar ve anayasada Türklere tanınan hakları hiçe saymışlardır.⁸² Makarios; Lefkoşe, Limasol, Magusa, Baf ve Larnaka'da Türklerin ayrı belediyeler kurmasına izin vermemiş ve sadece Türklerin nüfusları nispetinde temsil edilmelerini istemişti ki bu durum Kıbrıs'ta gerginliğe neden olmuştu.⁸³ Bu arada Kıbrıs'ta iki cami bombalanmıştır.⁸⁴

Yunanistan'da Zürih ve Londra Antlaşmalarını cinayet kabul eden Yorgo Papandreou'nun partisi 8 Kasım 1963'te iktidara gelirken Türkiye 2 Aralık'ta İsmet İnönü'nün istifasıyla bir hükümet bunalımı yaşamıştır.⁸⁵ Türkiye'de yaşanan buhranı fırsat bilen EOKA, Aralık 1963'ten itibaren Türklere yönelik tedhiş hareketini artırmış ve 21 Aralık'ta harekete geçerek tarihe "*Kanlı Noel*" olayları olarak geçen 24/25 Aralık olaylarının yaşanmasına neden olmuştur.⁸⁶

76 Bedevi, *age*, s. 196.

77 *BCA*, 30.18.1.2.152.21.5; *BCA*, 30.18.1.2.152.21.6; "Kıbrıs'ta Anayasa Üzerinde Çalışmalar", *Yeni Zafer*, 18 Nisan 1959, s. 1.

78 "Kıbrıs'ta Anayasa ihtilafı hal yolunda", *Yeni Zafer*, 30 Eylül 1959, s. 1; "Kıbrıs'ta Anayasa ihtilafı giderilemedi", *Yeni Zafer*, 9 Ekim 1959, s. 1; "Kıbrıs Anayasası için tam anlaşmaya varıldı", *Yeni Zafer*, 16 Kasım 1959, s. 1.

79 Bedevi, *age*, s. 197.

80 Bedevi, *age*, s. 196; "Seçimi Makarios kazandı", *Yeni Zafer*, 4 Ocak 1960, s. 1.

81 Alasya, *age*, s. 195.

82 "Kıbrıs'ta yıldırma kampanyası devam ediyor", *Şark Telgraf*, 20 Ocak 1962, s. 1; "Rumlar Buna ne diyor", *Şark Telgraf*, 23 Şubat 1962, s. 1.

83 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, C. I, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1994, s. 785.

84 "Kıbrıs'ta Tedhiş Hareketleri Devam Ediyor Lefkoşa'da dün iki cami bombalandı", *Şark Telgraf*, 26 Mart 1962, s. 1.

85 Handan Berber, *Ege Bölgesi Yerel Basınında 1963-1967 Kıbrıs Olayları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2013, s. 66.

86 Berber, *agt*, s. 68-69; Ulvi Keser, "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XI, S. 23, Güz 2011, s. 97-101.

Türk'ün Millî Davası “Kıbrıs Meselesi”nin 1955-1967 Yılları Arasında Muş Basınındaki Yansımaları

Şark Telgraf gazetesi Kıbrıs'ta meydana gelen olayları ilk defa 26 Aralık'ta okuyucuları ile paylaşmıştır. Gazete Türklere yönelik şiddetin artması üzerine Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in garantör devletlere, ABD, Fransa, Federal Almanya devlet başkanlarına birer mesaj gönderdiğini, tedhiş hareketlerinin sona ermesi için gerekli tedbirlerin alınmasını istediğini ve Türk jetlerinin 25 Aralık saat 14.00'te Kıbrıs semalarında ihtar uçuşu yaptığını yazmıştır.⁸⁷ Gazetenin Yazı İşleri Müdürü Osman Nuri Türelî aynı gün “*Merhem Tutmayan Yara Kıbrıs*” başlıklı yazısında Kıbrıs'ta Rum saldırıları sonucunda ölen ırkdaşlarımızın acısının kapanmağa yüz tutan yarayı yeniden kanattığını belirtmiştir. Türelî, Kıbrıs için diplomasi yoluyla bu meselenin halledilemeyeceğini, yarın olmazsa öbür gün aynı davanın başka şekilde karşımıza çıkacağını yazarak haklı bir öngöründe bulunmuştur. 25 Aralık'ta yeni hükümet İnönü tarafından kurulduğu için Türelî yazısında İnönü'nün işbaşında olmasının millet için yegâne teselli olduğunu, İnönü'nün kesin neticeye varacak adımlar atmasını ve meseleyi neşterlemesinin tarihi görevi olduğunu yazmıştır.⁸⁸

Kıbrıs'ta katliamların devam etmesi üzerine Türkiye Ada'da barışın yeniden sağlanması için diğer iki garantör devlete çağrıda bulunmuş ve 24 Aralık'ta üç hükümet, ortak bir açıklama yapmışlardır. Tek taraflı bir Türk müdahalesinden korkan Makarios'da garantör devletlerin teklifini 26 Aralık'ta kabul etmiş ve ortak bir barış gücünün kurulması kararlaştırılmıştır. 27 Aralık'ta İngiliz, Türk ve Yunan birliklerinden meydana gelen ve İngiliz Generali Young'un başkanlığında kurulan Barış Koruma Kuvveti resmen faaliyete başlamıştır. 30 Aralık'ta ise Lefkoşa'daki Türk ve Rum semtlerini birbirinden ayıran sınırlar tespit edilmiş ve “*Yeşil Hat Anlaşması*” imzalanmıştır.⁸⁹

Şark Telgraf gazetesi 30 Aralık'taki sayısının 1. sayfasını Kıbrıs'a ayırmış ve Kıbrıs'ta ölen vatandaşların tam bilinmediğini, Dr. Fazıl Küçük'ün ifade ettiğine göre sayının 400 olduğunu okuyucuları ile paylaşmıştır.⁹⁰ Osman Nuri Türelî'de “*Evet.. Sabrımız Taştı*” başlıklı yazısında Kıbrıs olaylarında duyduğu üzüntüyü belirtmekte ve bunun mesulünün Makarios olduğunu ve artık Makarios devrinin kapanma zamanının geldiğini ifade etmektedir.⁹¹ Kıbrıs olayları nedeniyle bütün yurttaki gibi Muş'ta da bir miting yapılması kararlaştırılmıştır.⁹²

Osman Nuri Türelî, 3 Ocak 1964 tarihli “*Kıbrıs Davası ve Türkiye*” başlıklı yazısında Türkiye'yi sadece Pakistan'ın desteklediğini, diğer devletlerin ise çekingen ve lakayt bir tavır sergilediğini yazmıştır. Yazısının devamında İngiltere'nin Ada'nın asayişini korumakla görevlendirilmesine rağmen Türklerin can ve mallarının koruma hususunda garanti vermeyeceğini söylemesini eleştirmiş ve Kıbrıs'ta tedhiş eylemleri devam ederken İngilizlerin Ada'nın Türkiye'ye bakan kuzey sahillerinde askerlerini mevzilendirmesinin temel sebebini de İngiltere'nin kendi menfaatlerini ön planda tutmasına bağlamıştır. Yazısının sonunda da NATO ve CENTO'nun en sadık ve en fedakâr üyesi olan Türkiye'nin haksızlığa uğradığını bu sebeple de bu ittifakları yeniden gözden geçirerek batıya karşı daha iddialı bir diplomasi benimsemesi gerektiğini yazmıştır.⁹³

87 “Türk Kıbrıs'ta İşlenen Cinayet İnsanlık Âleminin Yüz Karasıdır”, Şark Telgraf, 26 Aralık 1963, s. 1.

88 Osman Nuri Türelî “Merhem Tutmaya Yara Kıbrıs” Şark Telgraf, 26 Aralık 1963, s. 1.

89 Bedevi, *age*, s.198-205; Alasya, *age*, s. 219-224; Şener, *agm*, s. 118.

90 “Rum İdarecilerin niyeti kötü”, Şark Telgraf, 30 Aralık 1963, s. 1.

91 Osman Nuri Türelî “Evet.. Sabrımız Taştı”, Şark Telgraf, 30 Aralık 1963, s. 1.

92 “Mitingler”, Şark Telgraf, 30 Aralık 1963, s. 1.

93 Osman Nuri Türelî “Kıbrıs Davası ve Türkiye”, Şark Telgraf, 3 Ocak 1964, s. 1.

5 Ocak 1964'ten itibaren Kıbrıs'ta durum sakinleşmeye başlamışsa da bazı Türk köyleri ile tam bir irtibat kurulamamıştır.⁹⁴ Osman Nuri Türelî 13 Ocak 1964'te kaleme aldığı *"Dimyat Pirinci ve Evdeki Bulgur"* başlıklı yazısında EOKA'cılarının Kıbrıslı Türklere nerede güvendiğinin Türkiye neden gelmiyor yardımınıza, diye dalga geçtiklerini, bu cesaretin İstiklâl Savaşı'nı unutanların asırlarca Türk'e köleliği unutanların cesareti olduğunu belirttikten sonra yazısına şöyle devam etmiştir: *"3 tane EOKA'cı hiç sanır mı ki yüz yirmi bin Türk kardeşimiz, onların yumruğu, dipçığı, namı altında sonuna kadar ezdirilecek? Sonra inanır mı ki döktüğü kanların üzerinde gezip tozacak, yaptığı zulmü hazm edecek? Türk milleti yediden yetmişine kadar, Kıbrıslı kardeşleri için bir tek kalp halinde çarpmakta, yine yediden yetmişine kadar yeşil adaya ayak basmanın hasretini, iştiyakını duymakta sabırsızlanmaktadır. O gün gelirden Türkler bir millî iman seli halinde adaya akarsa, şımarık EOKA'cıyı orada bulmak, doyulmaz bir zevk olacaktır."*⁹⁵

İngiltere'nin teklifi üzerine üç garantör devlet, Türk ve Rum kesiminin temsilcilerinin de katılımıyla Londra'da 15 Ocak 1964'te bir araya gelmişlerdir. Konferansta Rum kesimi Garanti ve İttifak Antlaşmalarının feshini talep ederken Türk tarafı anayasa da bulunan Garanti ve İttifak Antlaşmalarındaki haklara ilaveten yeni teminatların konulmasını istemiştir. Ayrıca konferansta NATO birliğinin Ada'ya gönderilmesi gündeme gelmiş, Dr. Fazıl Küçük kabul ederken Makarios bu teklifi kabul etmemiştir.⁹⁶ Osman Nuri Türelî, *"Makarios karar selâhiyetine sahip değildir"* başlıklı yazısında NATO birliğinin Yunanistan tarafından Ada'ya gönderilmesini prensip olarak kabul ettiğini, ancak bu kabulün samimi olmadığını, sadece görünüşte taahhütlere ve anlaşmalara sadık kalmak adına yaptığını, bunun hem Türk Hükümeti hem de Batı tarafından bilindiğinden şüphe edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Yazısının sonunda ise Türkiye'nin son sözünü söyleyeceği günlerin yakın olduğunu gösteren alametlerin belirdiğini ifade etmiştir.⁹⁷

Konferansta uzlaşmaya varılamaması üzerine görüşmeler 21 Ocak'ta kesilmiştir. Kıbrıs'ta Türklere yönelik saldırıların devam etmesi üzerine Türkiye 15 Şubat'ta Kıbrıs'a müdahalede bulunmayı düşünmüş, bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi meseleye el koyarak 4 Mart 1964'te 8 maddelik bir karar almıştır. Kararda; ilgili devletlerden ve Türk-Rum kesiminden barışı ve huzuru bozacak davranışlardan kaçınmaları istenmiş, barış gücünün kurulması, ayrıca Kıbrıs meselesine barışçı bir çözüm bulmak amacıyla bir de arabulucunun tayin edilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁸ Osman Nuri Türelî *"Birleşmiş Milletler Kuvvetleri ve Kıbrıs"* başlıklı 14 Mart'taki yazısında, *"Birleşmiş Milletler kuvvetleri Ada'ya çıktıklarında Rumlar umursamaz tavır takınır tedhişlere devam ederlerse ne olacak?", "Birleşmiş Milletler kuvvetleri, bu sükûnu zorla temin selâhiyetine sahip midirler; Ateş açabilecekler midir?", "Kıbrıs adası kâmilten silahtan tecrit edilecek mi, edilebilecek mi?"* şeklinde sorular yöneltmiştir. Yazısının devamında ise *"Bu suallerin cevapları müspet verilmezse Kıbrıs'ta durumun değişebileceğini sanmak saflık olur."* demiştir. Yine *"Birleşmiş Milletler kuvvetleri asayışı kuramaz, tedhiş de devam ederse, Türkiye'nin bir ultiमतomla bu kuvvetlerin çekilmesini istemek ve müdahale etmek hakkı var mıdır?"* diye bir soru

94 "Kıbrıs'ta Durum Sakinleşiyor", *Şark Telgraf*, 6 Ocak 1964, s. 1.

95 Osman Nuri Türelî, "Dimyat Pirinci ve Evdeki Bulgur", *Şark Telgraf*, 13 Ocak 1964, s. 1.

96 Osman Nuri Türelî, "Londra Konferansı üzerine", *Şark Telgraf*, 17 Ocak 1964, s. 1; "Adaya Karma bir Kuvvetin Gönderilmesi Rumlar Tarafından İyi Karşılanmıyor", *Şark Telgraf*, 1 Şubat 1964, s. 1; "Karma kuvvet teklifini Dr. Fazıl Küçük kabul etti", *Şark Telgraf*, 4 Şubat 1964, s. 1.

97 Osman Nuri Türelî, "Makarios karar selâhiyetine sahip değildir", *Şark Telgraf*, 14 Şubat 1964, s. 1.

98 Armaoğlu, *age*, s. 786-788; Şener, *agm*, s. 120.

Türk'ün Millî Davası "Kıbrıs Meselesi"nin 1955-1967 Yılları Arasında Muş Basınındaki Yansımaları

yönelmiş ve şayet varsa meselenin olmadığını belirtmiştir. Yazısının sonunda ise; *"Diplomaside zafere ulaşan davamızı; süngümüzle tescil etmezsek Kıbrıs davası, bitmez bir hikâye olarak kalır."* diyerek yine haklı bir öngöründe bulunmuştur.⁹⁹

Barış Gücü askerleri Ada'ya gelmeden avantajlı duruma geçmek isteyen Rumlar şiddet olaylarına yeniden başlamış bunun üzerine Türk Hükümeti 16 Mart'ta TBMM'nin birleşik oturumunda gerektiği takdirde Kıbrıs'a müdahale yetkisi almıştır. Bunun üzerine BM Barış Gücü ivedilikle Mart sonlarında Ada'ya gönderilmiştir.¹⁰⁰

Hükümetin TBMM'de gerektiği zaman Kıbrıs'a müdahale kararını alması üzerine Osman Nuri Türelî *"Dünyada Endişe"* başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Yazıda Kıbrıs'ta gerginliğin devam etmekte olduğu belirtilmiş ve buna sebep olarak da Rumların enosis gibi ham bir hayalin peşinde olmalarını göstermiştir. Ayrıca Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin emniyetini sağlamaya kesin olarak kararlı ve hazır olduğunu, bu sebeple de TBMM'nin ittifak halinde hükümete yetki verdiğini, dünyanın ise endişeden kurtulmasının Rumların hayallerinden vazgeçmekle olacağını ifade etmiştir.¹⁰¹

Makarios, 4 Nisan'da Zürih ve Londra Antlaşmalarının ayrılmaz bir parçası olan İttifak Antlaşmasını feshettiğini ilan etmiştir. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri U-Thant tarafından 25 Mart 1964'te ilgili tarafların rızası alınarak arabulucu olarak atanan Finlandiyalı diplomat Shari Tuomioja'yı Kıbrıs meselesi üzerinde Türk görüşünü öğrenmek ve görüşmeler yapmak için 17 Nisan'da Ankara'ya gelmiş ve Dışişleri Bakanı ve Başbakan İnönü ile görüşmüştür.¹⁰² Bu görüşmelerde Türkiye, Kıbrıs için federal esasa dayalı bir çözüm getirilmesini bu olmazsa da Ada'nın taksim edilmesini istemiştir. Yunanistan ve Rum kesimi federasyonu reddetmişlerdir.¹⁰³

Osman Nuri Türelî, 21 Nisan'daki *"Türkiye, Kıbrıs, NATO"* başlıklı yazısında Türkiye'nin NATO ittifak üyeliğini sorgulamaya devam etmiş, Türkiye kadar NATO ittifakı uğrunda fedakârlık yapan başka bir devletin olmadığını belirtmiş ve *"İşte Kore, işte Kıbrıs, dökülen her damla Türk kanı bu uğurda feda edilmiş oluyor"* demiştir. Yazısının devamında Yunanistan'ın ve Kıbrıs Rum kesiminin her fırsatta NATO'yu sarsıcı hareketlerde bulduklarını, ittifakları hiçe sayarak komünizme kucak açtıklarını, buna rağmen ABD ve İngiltere'nin olaylar karşısında vurdumduymaz bir tavır sergilediklerini, Kıbrıs meselesi karşısında hala sessiz olduklarını yazmıştır. Yazısının sonunda ise *"NATO bize ehemmiyet verici olmaktan uzaklaşmıştır. Bunu Kıbrıs ispat ediyor."* dedikten sonra yazısını iki can alıcı soru bitirmiştir: *"Büyük külfetlere rağmen NATO ile ittifaka devam ettirmekte fayda umanlar var mı? Yoksa dış siyasetimizi gözden geçirmek şahsiyetimizi belirten bir istikamet çizmek zamanı gelmemiştir?"*¹⁰⁴

Makarios, Mayıs ayında mecburi askerlik sistemini ihdas etmesi, dışarıdan ağır silahlar satın alması ve Sovyet Rusya ile yakın münasebet kurması durumu daha da gerginleştirmiştir. Kıbrıs'ta durumun gerginleşmesi üzerine Türk kamuoyu Ada'ya askerî

99 Osman Nuri Türelî, "Birleşmiş Milletler Kuvvetleri ve Kıbrıs", Şark Telgraf, 14 Mart 1964, s. 1.

100 TBMM Tutanak Dergisi, B.7, O.3, C. 3, TBMM Matbaası, Ankara 1964, s. 118; Armaoğlu, *age*, s. 788.

101 Osman Nuri Türelî, "Dünyada Endişe", Şark Telgraf, 18 Mart 1964, s. 1.

102 "Kıbrıs İhtilâfında Birleşmiş Milletler arabulucusu Sakari Tiymiojo Ankara'da", Şark Telgraf, 18 Nisan 1964, s. 1; Alasya, *age*, s. 234-235.

103 Alasya, *age*, s. 235.

104 Osman Nuri Türelî, "Türkiye, Kıbrıs, NATO", Şark Telgraf, 21 Nisan 1964, s. 1.

müdahale yapılması yönünde İnönü hükümeti üzerindeki baskısını artırmıştır. İnönü ise kendi içinde sorunlu bir koalisyon hükümetiyle birlikte ordunun da adaya yapılacak bir çıkartma harekâtına hazırlıklı olmayışı gerçekliği karşısında bir askerî müdahaleye sıcak bakmıyor olmasına rağmen hükümet, 2 Haziran 1964'te gerçekleştirilen MGK toplantısında Ada'ya askerî müdahalede bulunma kararı almıştır. Türkiye'nin askerî müdahale kararı almasındaki temel amacı, adaya yapılacak çıkartmayla Makarios'a isteklerini kabul ettirebilmektir. Kıbrıs'a müdahale için ise 7 Haziran 1964 tarihi belirlenmiştir. Ancak ABD Başkanı Johnson'ın Türkiye'ye yönelik ağır ve tehdit dolu 5 Haziran 1964 tarihli mektubu üzerine harekâttan vazgeçmişti. Johnson'ının mektubuna İnönü, 13 Haziran'da bir mektup ile cevap vermiştir.

Johnson Mektubu, II. Dünya Savaşı ve sonrasında Batı Bloku içerisinde yer alan Türkiye'nin izlemekte olduğu dış politikası ve Türk-Amerikan ilişkileri açısından sarsıcı etkiler doğurmuştur. Bu mektup Türkiye'ye gerçek dostlarını görme fırsatı vermiş ve Türkiye menfaatlerini öncelikle Ortadoğu ve İslam ülkelerini de kapsayan bir dış politika uygulamaya yönelmiştir.¹⁰⁵ Muş basınında ise Ocak 1964'ten itibaren batılı devletlerle yapılan ittifakların yeniden gözden geçirilerek batıya karşı daha iddialı bir diplomasi benimsemesi gerektiğini yönünde yazılar yazılmaya başlanmıştır.

Türkiye, ABD'nin ikazı üzerine Kıbrıs'a bir askerî harekât düzenleyememiş, bu esnada Rumlar, Erenköy ve Mansura bölgesinde Türklere yönelik saldırılara başlamışlardır. BM Barış Gücü kuvvetlerinin etkisiz kalması üzerine hükümet, Türk jetlerine 8-9 Ağustos'ta Rum mevzilerini bombalamıştır. Bu bombardıman, Türkiye'nin Kıbrıs'a sınırlı ölçüde de olsa ilk müdahalesidir. Bu gelişme üzerine hem ABD hem de SSCB Türk Hükümetine başvurarak bombardımana son vermesini istemiş, ayrıca BM Güvenlik Konseyi de taraflara ateşkes çağrısında bulunmuştur. Makarios'un Türklere yönelik saldırıların duracağı sözünü vermesi üzerine, Türkiye de ateşkes çağrısını kabul ederek muhtemel bir savaşın eşliğinden dönülmüştür.¹⁰⁶

Erenköy olaylarından sonra Makarios, Türklere açılığa mahkûm ederek teslim olmalarını sağlamak amacıyla Ağustos ayından itibaren iktisadî abluka uygulamaya başlamıştır.¹⁰⁷ Bunun üzerine Türk Hükümeti Eylül 1964'te kuvvet kullanarak Kıbrıs Türklerinin ihtiyaç duydukları maddeleri Ada'ya sevk edeceğini açıklamış, Makarios iktisadi ambargoyu yumuşatmak zorunda kalmış ve ihtiyaç duyulan malların Türk bölgelerine ulaşmasına göz yummuştur.¹⁰⁸ Bu arada hükümet Kıbrıslı Türklerin yaralarını sarmak ve bu konuda toplumsal duyarlılığı da artırmak amacıyla 1 Ekim 1964 tarihinde "*Kıbrıs'a Yardım Pulu*" bastırmıştır.¹⁰⁹ Şark Telgraf gazetesi uzun süren Kıbrıs konusundaki sessizliğini bozmuş, Kıbrıs'a yardım amaçlı 10, 25, 50, 100, 250 ve 500 kuruşluk pulların Muş'ta halk tarafından alınmasını ve yardım kampanyasına iştirak etmelerini sağlamak amacıyla Muş Merkez Vaizi Mehmet Çağlayan'ın camilerde hutbe okumasını haber yapmıştır. Müftü Çağlayan hutbede yardımlaşmanın öneminden bahsetmiştir.¹¹⁰

105 Armaoğlu, *age*, s. 788-791; Şener, *agm*, s. 121-122; Hasan Yılmaz, "Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları", İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C.6, S. 1, 2017, s. 92.

106 Armaoğlu, *age*, s. 791-792.

107 Bedevi, *age*, s. 209.

108 *Belgelerle Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, s. 20.

109 *BCA*, 051.V.33.4.35.17.

110 "Kıbrıs'a yardım Pulları Hakkında Hutbe", Şark Telgraf, 20 Ekim 1964, s. 1.

E. 1965-1967 Yılları Arası Kıbrıs Meselesi

BM arabulucusu Sakari Tuomioja'nın 9 Eylül 1964'te vefat etmesi üzerine yerine Ekvatorlu diplomat Galo Plaza tayin edilmiştir. Plaza, Ekim 1964-Şubat 1965 arası Kıbrıs meselesi ile ilgili taraflar ile yaptığı görüşmeler sonucunda bir rapor hazırlamıştır.¹¹¹ Bu arada Türkiye'de bir hükümet büranı ortaya çıkmış, 13 Şubat'ta İnönü hükümeti istifa etmiş, yeni hükümet bağımsız Kayseri Senatörü Suat Hayri Ürgüplü tarafından kurulmuştur.¹¹²

Türkiye'deki hükümet büranından istifade eden Rumlar ise Türk bölgelerini kuşatmaya başlamışlardır.¹¹³ Osman Nuri Türeli, "*Kaynayan Kıbrıs*" başlıklı yazısında Kıbrıs'ın için için kaynayan bir kazan olduğunu, Rumların her hükümet krizi dönemini fırsata çevirmek için harekete geçtiklerini belirtmiş ve Rumların hayallerinin ebediyete kadar tahakkuk etmeyeceğini ifade etmiştir.¹¹⁴

Arabulucu Plaza'nın hazırladığı rapor BM Güvenlik Konseyinde 26 Mart 1965'te açıklanmış, enosisi destekler bir şekilde Türk toplumunu azınlık statüsüne getiren raporu, Türkiye kesin bir dille reddetmiş ve federasyonun son taviz olduğunu belirtmiştir.¹¹⁵ Türkiye'nin raporu reddetmesinden sonra Kıbrıs meselesi Mayıs 1965'ten itibaren Türkiye-Yunanistan arasında yapılan ikili görüşmelerin konusu olmuştur.¹¹⁶

1964 yılının ortalarından itibaren Türk siyaseti yeniden gözden geçirilmiş ve Türk-ABD ilişkilerinde gözle görülür bir şekilde soğuma başlamıştır. Bu soğukluğun en temel sebebi hiç kuşkusuz Johnson mektubudur. Türkiye'de Amerikan aleyhtarı akımlar arttığı gibi Türkiye de Sovyetler Birliği ile ikili ilişkiler içine girmiştir. Ulusal basında olduğu gibi Muş basınında da Türk-ABD ilişkilerindeki soğukluk ve Türkiye'nin ABD'ye duyduğu kırgınlık ve güvensizlik 1964'ten itibaren Şark Telgraf gazetesinin sütunlarında işlenmeye başlanmıştı. Bu soğukluk 1965 yılında da artarak devam etmiş Osman Nuri Türeli 20 Nisan 1965'teki "*Vefasız Dost*" başlıklı yazısında Kıbrıs hadiselerinin vefalı ve vefasız dostların ayrılmasında mihenk taşı rolünü gördüğünü belirtmiş ve ABD'nin ikiyüzlü politikasına dur diyecek bir sesin çıkacağı günün özlemini dile getirmiştir.¹¹⁷ 22 Nisan'daki "*Eşine.. eşine...*" başlıklı yazısında ise Muş'ta çok kullanılan "Eşine eşine, çıktı tandırın başına" sözünü Kıbrıs meselesinde NATO, ABD ve diğer Hristiyan dünyası üzerine söylemekte ve Rus kabusunu göstererek Türkiye'yi NATO'ya aldıklarını, dış politikada kendilerine ram ettiklerini, ancak Kıbrıs davası çıkınca bir tarafı tercih etme mecburiyeti hasıl olunca Makarios'u kucaklayıp, Türkiye'yi kendilerinin hazırladığı kadere doğru hafifçe ittiklerini yazmıştır. Yazısının sonunda da "*Haklı değiller mi?*" şeklinde bir soru yöneltmiş ve "*Eşikte eşindiler sesimiz çıkmadı, tandırın başına da taşınınca ağızımızı açmak istedik, şıp diye kapattılar*" diyerek Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesine karşı Johnson Mektubu ve Hristiyan dünyasının tutumunu eleştirmiştir.¹¹⁸

111 Armaoğlu, *age*, s. 792-293.

112 "Dördüncü Koalisyon Kabinesi belli oldu", Şark Telgraf, 23 Şubat 1965, s. 1.

113 "Kıbrıs Büranı tehlikeli bir hal aldı", Şark Telgraf, 20 Mart 1965, s. 1.

114 Osman Nuri Türeli, "Kaynayan Kıbrıs", Şark Telgraf, 20 Mart 1965, s. 1.

115 Bedevi, *age*, s. 209; "Kıbrıs Arabulucusu Galo Plaza Hükümetimizce kesin olarak reddedildi", Şark Telgraf, 19 Nisan 1965, s. 1.

116 Armaoğlu, *age*, s. 793.

117 Osman Nuri Türeli, "Vefasız Dost", Şark Telgraf, 20 Nisan 1965, s. 1

118 Osman Nuri Türeli, "Eşine.. eşine...", Şark Telgraf, 22 Nisan 1965, s. 1.

TBMM 16 Mart 1964'te gerektiği takdirde Kıbrıs'a müdahale kararı almış, ayrıca aynı gün 1930'da Yunanistan ile imzalanan İkamet, Ticaret ve Fesih Antlaşmasını tek taraflı olarak fesh etmişti. Bu karar altı ay içinde uygulanacaktı. Karar dâhilinde 1964'ün sonuna dek geçen sürede toplam 8.600 Yunan uyruklu Türkiye'den ayrılmıştır.¹¹⁹ Ancak Osman Nuri Türelî, bu gönderilen Yunan uyrukları yeterli görmemekte ve "Rum Azınlık" adlı yazısında Kıbrıs konusunda Türkiye'nin yalnız bırakıldığını ve ABD'nin hakemlik rolünü değil Makarios'a yardım ve silah vermekle Türkiye'nin itibarını ve şerefini beş paralık ettiğini yazmakta ve Yunanistan'ın da Türk azınlığa kötü davrandığını bu sebeple de Rum azınlığı meselesini kökünden halletmemiz gerektiğini belirtmektedir.¹²⁰

Osman Nuri Türelî, 26 Nisan 1965'te "Şimdi ne olacak" başlıklı yazısında ise Kıbrıs davasında Türkiye'nin yalnız kaldığını, BM'nin Kıbrıs çıkmazını halletmesinin de mümkün gözükmediğini, Amerika ve Britanya'nın da gayelerinin ortaya çıktığını ve NATO'da lehimize bir durumun çıkmasının da çok şüpheli olduğunu yazmıştır. Yazısının devamında Yunanistan'ın arkasında Batı, Türkiye'nin arkasında ise İran ve Pakistan'ın olduğunu ancak her iki ülkede de pek fazla bir şey beklenmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Yazının sonunda ise, NATO'nun Türkiye için külfetten başka nimet getirmediğini, Türkiye'yi neredeyse Amerika'nın hükümlerine altına soktuğunu ifade etmiş, buna rağmen biran NATO'dan da ayrılmamızın kolay olmayacağını yazmıştır.¹²¹

Amerika'nın Yunanistan'a yardımları üzerine, Türk-Yunan donanmaları arasındaki denge bozulmuş bu sebeple de Cumhuriyet gazetesi Türk donanmasının güçlendirilmesi için Mayıs 1965'te "Donanmaya yardım kampanyası" başlatmıştır.¹²² Bu kampanya bütün yurttan olduğu gibi Muş'ta da ilgi görmüştür. "Amerika, Donanmamız" başlıklı yazısında Osman Nuri Türelî, Amerika'nın yardımları ile Türk-Yunan donanmaları arasındaki dengenin bozulduğunu, Türkiye'nin artık uyanması gerektiğini belirtmiştir. Yazının devamı ise şu şekildedir: "Türkiye'nin dost diye hem de kendisinden çok hak sahibi yaparak içinde yaşadığı Amerika, bizim için en büyük düşman rolünü yürütmektedir. Türkiye uyanmaktadır, uyanmaktadır diyoruz çünkü henüz tam olarak kendine gelmemiştir. Türkiye uyku mahmurluğundan tam olarak sıyrıldığı gün gerçeğin görünenden de feci olduğunu görecektir. Artık geç olmakla beraber, çok seri bir hareketle kendimize gelmek, millî bekamız için politikamıza süratle yön vermek mecburiyetindeyiz."¹²³

Muş'ta Vali Ethem Boysan başkanlığında donanmaya yardım komitesi kurulmuştur.¹²⁴ Gazete 8 Mayıs'ta halkı yardıma davet eden bir yazı yayınlamıştır: "Türklük yeniden şahlanmakta, şehit dedelerine, babalarına, kardeşlerine, nine ve annelerine layık olma imtihanına hazırlanman mümkündür. Vatandaş; deniz kuvvetlerine yardıma koş!.. İstiklalin için koş!.. İstikbalin için koş!. Elinden gelen yardımı esirgeme"¹²⁵

119 Ahmet Gülen, "İnönü Hükümetleri'nin Kıbrıs Politikası (1961-1965)" Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 50, Güz 2012, s. 407.

120 Osman Nuri Türelî, "Rum Azınlık", Şark Telgraf, 23 Nisan 1965, s.1.

121 Osman Nuri Türelî, "Şimdi ne olacak", Şark Telgraf, 26 Nisan 1965, s.1.

122 "Millet yapar", Cumhuriyet, 2 Mayıs 1965, s. 1.

123 Osman Nuri Türelî, "Amerika, Donanmamız", Şark Telgraf, 4 Mayıs 1965, s.1.

124 "Sayın Valimiz Ethem Boysan Başkanlığı altında Donanmamıza yardım komitesi kuruldu", Şark Telgraf, 6 Mayıs 1965, s. 1.

125 "Vatandaş Yardıma koş!. İstiklâlin için koş!.. İstikbâlin için koş!..", Şark Telgraf, 8 Mayıs 1965, s. 1.

Türk'ün Millî Davası “Kıbrıs Meselesi”nin 1955-1967 Yılları Arasında Muş Basınındaki Yansımaları

Osman Nuri Türelî de gazetenin aynı tarihli sayısında “*Uyan ey! Şiri jıyan bu hâbı gafletten*” başlıklı yazısında Anglo-Amerika ikizlerinin, dünyanın en çirkin ve güvenilmez politikalara sahip bulunduğu tarih boyunca görüldüğünü yazmaktadır.¹²⁶ 10 Mayıs’taki “*Donanmamıza yardım Komiteleri*” başlıklı yazısında Türelî, yedi düvelin Türkiye aleyhine birlik olduğu günümüzde, derdimize kendimizin çare bulması gerektiğini belirtmiş ve davanın sadece Kıbrıs meselesi olmadığını, Kıbrıs ile yetinmeyeceklerini, Ermenilerin de altı vilayeti isteme gayretine düştüğünü ifade ettiği yazısına şöyle devam etmiştir: “*Durum tehlikelidir özgürlük, vatan, namus ve din uğruna yardıma, bu cihada şimdilik kesemizle koşacağız. Vilayetler arasındaki bu yarışta Muş’un ve Muşluların asalet ve kahramanlıklarına yarar tarzda maddi yardımda bulunacaklarından asla şüphe etmiyoruz.*”¹²⁷

Ekim 1965’te yapılan seçimlerden sonra Adalet Partisi tek başına iktidara gelmiş, Başbakan Süleyman Demirel Kıbrıs meselesi ile ilgili olarak Türkiye’nin haklarını korumak için gerekirse askeri müdahalede bulunacaklarını açıklamıştır. Bu arada Kıbrıs’ta Rumlar Magusa’ya saldırmışlar ve Türklere yönelik şiddet eylemlerine başlamışlardır. Bunun üzerine Türkiye, 5 Kasım 1965’te BM Güvenlik Konseyini toplantıya çağırmıştır.¹²⁸

BM Siyasi Komisyonunda mesele 11 Aralık 1965’te görüşülmeye başlanmıştır. Kıbrıs ile ilgili komisyona sunulan üç öneriden birisi Siyasi Komisyonunda kabul edilmiştir. Siyasi Komisyon tarafından kabul edilen öneri; BM Genel Kurulunun 1 Ekim 1964 tarihli Kahire Konferansı, Galo Plaza’nın 26 Mart 1965 tarihli raporu ile birlikte, ırk ve din farkı gözetmeksizin bütün Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşlarına tam insanlık haklarının tanınacağı, azınlık haklarının teminat altına alınacağı yolunda Makarios yönetimi tarafından verilen taahhütler göz önünde bulundurularak hazırlanmıştı. Kıbrıs’ın dıştan yabancı bir müdahale olmaksızın BM’ye eşit bir üye olarak, BM Antlaşması uyarınca herhangi bir yabancı müdahale olmaksızın tam bağımsızlık ve hürriyete kavuşacağı belirtilmişti. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyetinin birliğine, hürriyetine ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeleri, bunun aleyhinde herhangi bir müdahaleden sakınılması istenmekteydi. BM Genel Kurulu, Siyasi Komisyonunun kararını 18 Aralık’ta 5 aleyhte,¹²⁹ 54 çekimser ve 47 oyla tasvip etmiş, Türkiye ve Kıbrıs Türkleri için o güne kadar yapılan en büyük haksızlık yapılmıştır.¹³⁰

BM’de alınan bu karar ulusal basında olduğu gibi Muş basınında da infial yaratmış ve Şark Telgraf gazetesi, İslam ülkelerinin de Türkiye aleyhine oy vermesini ABD uyduluğunda bugüne kadar yürütülen dış politikaların meyvesi olduğunu yazmıştır.¹³¹ Osman Nuri Türelî’de “*Ne hale düştük?*” başlıklı yazısında şunları yazmaktadır:

“Asıl yüreğimize oturan, asıl hazmedilmesi zor olan Birleşmiş Milletler Siyasi Komisyonunda konuşan Birleşik Amerika delegesinin söylediği bir cümledir. Bakın ne diyor: ‘NATO ittifakına dâhil olan Türkiye’yi bu derece yalnız bırakamayız.’ Bu ne demektir? Biz de gelin etmeyin sadaka kabilinden de olsa Türkiye lehine bir iki oy kullanalım. Buna hali pürmelal denilir. Buna silinmek, yok olmak, söz söyleyemez duruma gelmek, devlet olma gururunu yitirmek, denilir. Ne hale düştük biz?”

126 Osman Nuri Türelî, “Uyan ey! Şiri jıyan bu hâbı gafletten”, Şark Telgraf, 8 Mayıs 1965, s. 1.

127 Osman Nuri Türelî, “Donanmamıza yardım Komiteleri”, Şark Telgraf, 10 Mayıs 1965, s. 1.

128 Bedevi, *age*, s. 210.

129 Türkiye, Arnavutluk, İran, Pakistan, ABD

130 Bedevi, *age*, s. 211; Berber, *agt*, s. 136-137.

131 “Birleşmiş Milletler siyasi komisyonunda Rumlar kazandı”, Şark Telgraf, 21 Aralık 1965, s. 1.

Demek beş paralık Yunan palikaryası zafer naraları, kakkahaları atacak, biz de ezik ruhumuzla, çaresizliğimizde onu seyredeceğiz öyle mi?”¹³²

22 Aralık'ta ise Şark Telgraf gazetesi *“Türkiye Kıbrıs'taki haklarından vaz geçemez”* diye bir haber yapmıştır.¹³³ Osman Nuri Türelî ise *“Dünya Sulhü rağmine”* başlıklı yazısında Kıbrıs buhranı devam ettiği zamanlarda Türkiye'nin her çıkarma teşebbüsüne Amerikan 6. Filosunun mani olduğunu, BM'de Türkiye lehine oy veren Amerika'nın Türk-Yunan kavgasında Yunanistan'ı desteklemeyeceğini kimin temin edeceğini sormuştur.¹³⁴ Osman Nuri Türelî 23 Aralık'taki *“Yenilgi ve sonrası”* başlıklı yazısında ise Kıbrıs meselesinde müzakere yolunun hezimetle uğramasından sonra geriye askeri güç kalmıştır, demekte ve bu konuda Türkiye'nin yetkililerinin çok ince hesap yapmadan ve ihtimalleri hesap etmeden hareket etmemeleri gerektiği konusunda yetkilileri uyarmaktadır.¹³⁵

Mecliste bulunan muhalefet partileri BM'de Kıbrıs Türkleri aleyhine alınan karar üzerine Mecliste görüşme açılmasını istemiş,¹³⁶ halk da yurdun değişik illerinde mitingler düzenlemiştir.¹³⁷ Bu mitinglerden biri de Muş'ta düzenlenmiştir. Mitingde Muşlular BM kararlarının kabul edilmeyeceği, Kıbrıs için gerekirse kanlarının akıtılmasından çekinmeyeceklerini haykırmışlar ve miting süresince *“Ya Kıbrıs! Ya ölüm!..”* sloganı atmışlardır.¹³⁸

28 Aralık 1965'te yapılan Meclisteki görüşmelerde muhalefet partilerinin sözcüleri hükümeti şiddetle eleştirmişler ve hükümetin Kıbrıs politikasını da fiyasko olarak nitelendirmişlerdir.¹³⁹ Senato'da da görüşmeler yapılmış özellikle muhalefet, Johnson mektubunu ve İnönü'nün cevabi mektubunun açıklanmasını istemişse de hükümet mektupları açıklamayı mahzurlu görmüştür.¹⁴⁰ Osman Nuri Türelî *“Johnson Mektubu”* başlıklı yazısında Johnson mektubunun açıklanarak ABD'nin dostluk derecesinin bilinmesi gerektiğini, eğer ABD sahte dost ise bırakılması ve başka bir dost bulunması ya da dostsuz kalınmasını istemekte ve *“Amerika dostluğunun hıyar tadı vermeğe başladığını”* yazmaktadır.¹⁴¹

Mayıs 1965'ten itibaren başlayan Türk-Yunan ikili görüşmeleri devam ederken Kral II. Konstantinos'un baskıları sonucu Başbakan Papandreou 15 Temmuz 1965'te istifa etmiş ve Yunanistan'da siyasi çalkantılar dönemi başlamıştır.¹⁴² Buna rağmen kısa süreliğine iş başında bulunan Yunan hükümetleri Makarios ile enosiste mutabık kalmışlardır. Bu durum Türk Hükümetince protesto edilmiş ve Yunanistan'a bir nota verilmiştir. Osman Nuri Türelî, 15 Şubat 1966 tarihli *“Kıbrıs Çıkmazı”* başlıklı yazısında bu notadan bahsetmiş, enosiste ısrar edilmesinin emrivakiyle Türk Hükümetine kabul ettirilemeyeceğini,

132 Osman Nuri Türelî, “Ne hale düştük?” Şark Telgraf, 21 Aralık 1965, s. 1.

133 “Türkiye Kıbrıs'taki haklarından vaz geçemez” Şark Telgraf, 22 Aralık 1965, s. 1.

134 Osman Nuri Türelî, “Dünya Sulhüne rağmen”, Şark Telgraf, 22 Aralık 1965, s. 1.

135 Osman Nuri Türelî, “Yenilgi ve sonrası”, Şark Telgraf, 23 Aralık 1965, s. 1.

136 “Muhalefetin isteği ile mecliste genel görüşme açılıyor”, Şark Telgraf, 24 Aralık 1965, s. 1.

137 “Yurdun muhtelif illerinde Kıbrıs için mitingler yapılıyor”, Şark Telgraf, 25 Aralık 1965, s. 1.

138 “Birleşmiş Milletlerde Kıbrıs hususunda alınan kararı protesto için ilimizde miting yapıldı”, Şark Telgraf, 28 Aralık 1965, s. 1.

139 Osman Nuri Türelî, “Mecliste mücadele başladı” Şark Telgraf, 29 Aralık 1965, s. 1.

140 “Senatoda Kıbrıs konusunda genel görüşme iki gündür devam ediyor”, Şark Telgraf, 8 Ocak 1966, s. 1.

141 Osman Nuri Türelî, “Johnson Mektubu”, Şark Telgraf, 8 Ocak 1966, s. 1.

142 Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, “Modern Yunanistan'ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967-1974”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 37, Aralık 2016, s. 522-523.

Türk'ün Millî Davası "Kıbrıs Meselesi"nin 1955-1967 Yılları Arasında Muş Basınındaki Yansımaları

gerekirse Yunanistan ile savaşın göze alınacağını yazmıştır.¹⁴³ Türelî, 28 Şubat'taki "Kıbrıs?" başlıklı yazısında ise Türkiye'nin iç politika çekişmeleri nedeniyle millî davası olan Kıbrıs'ın unutulduğunda yakınmakta ve şöyle bir uyarıda bulunmaktadır: "Göreceğiz, göreceksiniz, Kıbrıs'ta Rumlar uzun sayılmayacak bir zaman içinde emri vakiye gidecekler Enosis'in gerçekleştiğini ilan edecekler ve çok güvendiğimiz Birleşik Amerika'nın hakiki çehresi ortaya çıkacak, Johnson'un ikinci mektubu bir öncekinden daha sert daha şımarık olacaktır."¹⁴⁴

1966 yılında da kesintilere rağmen Türk-Yunan ikili görüşmeleri devam etmiştir. Ancak Kıbrıs'ta şiddet eylemleri bitmemiş ve Kıbrıs'ta 2 Türk'ün öldürüldüğünü Yeni Uyanış gazetesi sütununa taşımıştır.¹⁴⁵ Yine Yeni Uyanış gazetesi, Kıbrıs'ta Türkler ile Rumlar arasında havanın gerginleşmesi ve Türklere yönelik baskıların artması üzerine Dr. Fazıl Küçük'ün BM Genel Sekreteri U-Thant'a endişelerini belirten bir mektup gönderdiğini yazmıştır. Mektupta son gelişmelere dikkat çekilmiş, Rumların gayeleri anlatıldıktan sonra muhtemel gelişmeler karşısında BM uyarılmıştır.¹⁴⁶

Kıbrıslı Rumlar, Türklere yönelik şiddet eylemlerini sürdürdükleri gibi silahlanmaya da devam etmişler ve Çekoslovakya'dan silah satın almışlardır. Yeni Uyanış gazetesi, silahların ilk partisi olan 150 ton silahın Aralık 1966'da Kıbrıs'a ulaştığını, Türkiye'nin de sevkiyatın durdurulmasını istediğini, bu sebeple de Çekoslovakya Hükümetinin ikinci parti silahın gönderilmeyeceğini hükümete bildirdiğini, bu silahların Kıbrıs Türk cemaatinin huzurunu bozduğunu da yazısında ifade etmiştir.¹⁴⁷ Makarios ise Ankara'yı tatmin etmek amacıyla Çek silahlarını Barış Gücüne devretmeye karar verdiğini açıklamıştır.¹⁴⁸

Yunanistan'da yaklaşık iki yıl süren hükümet bunalımı sonrasında 21 Nisan 1967'de askeri darbe olmuş ve Albaylar Cuntası yönetime el koymuştur.¹⁴⁹ Rumlar ise 5 Haziran 1967 yılında başlayan Arap-İsrail Savaşından da istifade etmek amacıyla Haziran ayından itibaren Türk köylerine baskınlara başlamışlardır. Şark Telgraf gazetesinden T. Yurdakul "Son bir Rum Saldırısı daha" başlıklı yazısında Tatlısu köyüne bir baskın düzenleyen Rumların mücahitler tarafından geri püskürtüldüklerini, buna rağmen Rum çetelerinin şimdi de Beyarmudu köyünü abluka altına aldığını yazmıştır. Yurdakul yazısının devamında Muş halkının düşüncelerine tercüman olmuş ve feryat ederek şunları ifade etmiştir: "Sana sesleniyorum Büyük Milletim! Kıbrıs'ta dört yıldan beri boğazlanan, eşine az rastlanır bir zulüm ve vahşete maruz kalan Kıbrıs, Kore'den daha uzak mıdır? Bir avuç çapulcunun kanımızı dökmesine, boğazımızı sıkmasına daha ne kadar sabredeceksin? Daha ne kadar?"¹⁵⁰

1963 olaylarından sonra varılan anlaşma Rum askerî birliklerinin Türklere ait bölgelerden geçmesini yasaklanmıştı. Buna rağmen 14 Kasım 1967'de Grivas, Boğaziçi ve Geçitkale'de devriye gezdirmek istemiş, bunun sonucunda tartışma çıkmıştır. Tartışmaların ardından Grivas'ın birlikleri 15 Kasım'da her iki köye saldırmışlar ve

143 Osman Nuri Türelî, "Kıbrıs Çıkmazı", Şark Telgraf, 15 Şubat 1966, s. 1.

144 Osman Nuri Türelî, "Kıbrıs?", Şark Telgraf, 28 Şubat 1966, s. 1.

145 "Kıbrıs'ta Türklere yeniden tazyik başladı", Yeni Uyanış, 21 Eylül 1966, s. 1.

146 "Doktor Fazıl Küçük U-Thanta mektup gönderdi", Yeni Uyanış, 26 Eylül 1966, s. 1.

147 "Kıbrıs'a silah sevkiyatı durdurulacak", Yeni Uyanış, 17 Aralık 1966, s. 1.

148 Berber, *agt*, s. 145.

149 Kılıçoğlu Cihangir, *agm*, s. 523.

150 T. Yurdakul "Son bir Rum Saldırısı daha", Şark Telgraf, 16 Haziran 1967, s. 1.

köyler Rumların eline geçmiştir.¹⁵¹ Şark Telgraf gazetesi haberi 16 Kasım'daki sayısında okuyucuları ile paylaşmıştır. Ayrıca gazete, Mecliste kuvvet komutanlarının da katıldığı bir toplantı yapıldığını, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın TBMM'yi 16 Kasım'da birleşik toplantıya davet ettiğini belirtmiştir.¹⁵² 16 Kasım'da yapılan TBMM'nin birleşik toplantısı gizli oturumda gerçekleşmiş,¹⁵³ Mecliste Kıbrıs'a müdahale kararı alınmıştır.¹⁵⁴

Türkiye, 17 Kasım'da Yunanistan'a nota vermiştir. Notada Kıbrıs Rumlarının Kurtuluş Ordusu Kumandanı Albay Grivas'ın görevinden el çektilmesi, Yunanistan'ın da Ada'daki kuvvetlerini geri çekmesi istenmiştir.¹⁵⁵ Ayrıca Türkiye bu olayın sebepleri ve muhtemel sonuçları hakkında dost ve müttefik devletleri haberdar etmiş, 18 Kasım'da Türk jetleri Kıbrıs üzerinde uçmağa başlamış, Türk Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri alarm durumuna getirilmiştir.¹⁵⁶ Yunanistan cevabî notasında Ada'daki askerlerini geri çekeceğini belirtmemesi üzerine Türkiye askeri hazırlığına hız vermiştir.¹⁵⁷

Çarpışmalarda 23 Türk'ün şehit olduğu Şark Telgraf gazetesinin 17 Kasım'daki haberlerinde yer almış ve Kıbrıs olaylarından dolayı İstanbul, Ankara ve Erzurum'da protesto mitingleri düzenlenmiştir.¹⁵⁸ Gazetenin "Kıbrıs olaylarında hükümetin pasif davrandığı umumi kanaat" başlıklı yazısında 28 Türk'ün öldürülmesi, 50'den fazla Türk'ün yaralanması ve her iki köyün işgalinde pasif kalmakla hükümet eleştirilmiştir.¹⁵⁹ 25 Kasım'da gazete tam sayfa Kıbrıs'a yer ayırmış ve ilk haberinde 24 Kasım'da Millî Güvenlik Kurulu'nun toplandığı ve Kıbrıs'taki gelişmeler hakkında görüşmeler yapıldığı belirtilmiştir.¹⁶⁰ Bu arada BM de Kıbrıs meselesinden dolayı toplanmıştır. Toplantıda Türkiye baş delegesi Büyükelçi Orhan Eralp, Türkiye'nin Yunan askerlerinin Ada'dan çekilmesi talebini yinelemiştir.¹⁶¹ İnan Toplu "Çare!" başlıklı yazısında son olayların cezasız kalmaması için hükümetin davanın sonuna kadar takipçisi olmasını ve ülkenin sarsılan prestijini kurtarmak için de olumlu sonuç kabul edilen çifte enosisi gerçekleştirmesinin başlıca vazifesi olduğunu yazmıştır.¹⁶²

BM Genel Sekreteri Uthant gerilimi azaltmak amacıyla temsilcisini Ankara'ya göndermiş ve temsilci Ankara'nın isteklerini Atina'ya götürmüştür. Türkiye'nin notadaki istekleri konusundaki kararlılığı Yunanistan'a BM temsilcisi tarafından iletilmiştir.¹⁶³ Osman Nuri Türelî "Kıbrıs'ın Ortaya koyduğu gerçek", başlıklı yazısında "Türk milletinin önünde Kıbrıs davası durdukça tek vücut olacağı" gibi haklı bir öngöründe bulunmuştur.¹⁶⁴

151 Nazmiye Sivriservi, 1963–1964, 1967, 1974 Buhranları Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi ve Türkiye (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2011, s. 95.

152 "Dün Kıbrıs'ta şiddetli çarpışmalar oldu", Şark Telgraf, 16 Kasım 1967, s. 1.

153 TBMM Tutanak Dergisi, B. 1, O. 1, C. 7, TBMM Matbaası, Ankara 1967, s. 2.

154 TBMM Tutanak Dergisi, B. 2, O. 2, C. 7, TBMM Matbaası, Ankara 1967, s. 4-5.

155 "Türkiye Direniyor", Şark Telgraf, 23 Kasım 1967, s. 1.

156 "Kıbrıs ile ilgili diplomatik temaslar devam ediyor", Şark Telgraf, 20 Kasım 1967, s. 1; Sivriservi, *agt*, s. 96.

157 "Yunanistan Notamıza cevap verdi", Şark Telgraf, 24 Kasım 1967, s. 1.

158 "Kıbrıs'taki Rum saldırısında 23 Türk öldü", Şark Telgraf, 17 Kasım 1967, s. 1.

159 "Kıbrıs olaylarında hükümetin pasif davrandığı umumi kanaat" Şark Telgraf, 22 Kasım 1967, s. 1.

160 "Diplomatik çalışmalar geniş çapta devam ediyor", Şark Telgraf, 25 Kasım 1967, s. 1.

161 "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kıbrıs sorunu için toplandı", Şark Telgraf, 25 Kasım 1967, s. 1.

162 İnan Toplu, "Çare!", Şark Telgraf, 25 Kasım 1967, s. 1.

163 "Müspet veya menfi karar bugün verilecek", Şark Telgraf, 29 Kasım 1967, s. 1.

164 Osman Nuri Türelî, "Kıbrıs'ın Ortaya koyduğu gerçek", Şark Telgraf, 1 Aralık 1967, s. 1.

Türk'ün Millî Davası "Kıbrıs Meselesi"nin 1955-1967 Yılları Arasında Muş Basınındaki Yansımaları

Görüşmeler sonunda Yunanistan 2 Aralık'ta geri adım atmış ve Türkiye'nin meşru olmayan yollardan Ada'ya gelen Yunan askerlerinin Ada'dan çekilmesi isteğini kabul etmiştir¹⁶⁵. İnan Toplu "Anlaşmaya sadık kalınacak mı" başlıklı yazısında anlaşmanın ömrü ve Yunanistan'ın anlaşmaya olan sadakatini sorgulamakta ve Rumların Makarios'un bir emri ile yeniden barbarlığa başlayabileceği endişesini okuyucuları ile paylaşmaktadır.¹⁶⁶ Osman Nuri Türelî 14 Aralık'taki "Aldatmaca" başlıklı yazısında Yunanlıların sadece Kıbrıs'a gizli olarak soktukları kuvvetleri keyiflerince hem de kontrolsüz çekeceklerine yönelik BM Genel Sekreterinin açıklaması üzerine hükümeti eleştirmekte ve ABD'nin oyununa geldiğini yazmaktadır.¹⁶⁷ Şark Telgraf gazetesi Adalet Partisi muhalifi bir gazete olduğu için Süleyman Demirel hükümetinin Kıbrıs politikası sık sık bu dönemde eleştirmiştir.

2 Aralık 1967'de Yunanistan'ın geri adım atması sonrası 1968 yılından itibaren Türk-Yunan, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasındaki ikili temaslar 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta Makarios'a karşı yapılan Nikos Sampson darbesine kadar devam etmiştir.

SONUÇ

Kıbrıs meselesi, hiç kuşkusuz 20. yüzyılda Türkiye'nin en önemli ulusal ve uluslararası gündem konularından birisi olmuştur. Ulusal Türk basını Haziran 1955'ten sonra Kıbrıs'ta Türklere yönelik şiddet eylemlerinin başlaması üzerine halkı bilgilendirmek ve kamuoyu oluşturarak hükümet üzerinde baskı kurmak amacıyla yayınlarını artırdığı bir dönemde Muş'un tek gazetesi olan Altınova gazetesi de 1 Temmuz 1955'ten itibaren Kıbrıs meselesini sütunlarına taşımıştır. Böylece Muş halkının Kıbrıs Türkünün davasını ve çilesini öğrenme imkânı bulmasını sağlamıştır. 1956 yılından itibaren Şark Telgraf gazetesi sütunlarında Kıbrıs ve Kıbrıslı Türklere sıkça yer vermiş ve Muş'ta Kıbrıs meselesi konusunda millî bir şuurun oluşması sağlanmıştır. 1958'de Yeni Zafer gazetesi, 1966 Ağustosundan itibaren de Yeni Uyanış gazetesi, Şark Telgraf gazetesinin duyarlılığına katkı sunmuşlardır. Şark Telgraf gazetesinin Muş'ta yayımlanan en uzun soluklu gazetesi olması hasebiyle araştırmamıza konu olan 12 yılın 9 yılında bilfiil etkin bir yayıncılık yapmış, Kıbrıs'ta Türklere karşı yapılan zulümleri ve Türkiye'nin müttefikleri tarafından nasıl yalnız bırakıldığını okuyucuları ile paylaşmıştır.

Eğitim seviyesinin düşük ve kırsal bir yaşam kültürünün hâkim olduğu Muş'ta iletişim ve enformasyon imkânlarının da son derece kısıtlı olduğu bir dönemde ulusal ve uluslararası davalara gösterilen ilgi yerel basından izlenmiş ve tespit edilmiştir. Görülen odur ki hem yerel basın kadrosu hem Muş yerel bürokrasisi hem de Muş halkı, başta Kıbrıs olmak üzere millî meselelere oldukça yüksek seviyeli bir duyarlılık göstermişler, Kıbrıs Türklerinin dertleri, problemleri ve sıkıntıları ile ilgilenmişler; gerek mitinglere katılımlar, gerek açılan kampanyalara maddi katkılarda bulunarak ve gerekse de bu olaylar karşısında yüreklerinde taşıdıkları duyguları şiir ve yazılarla kamuoyu oluşturan unsur olan yerel basın organlarına ulaştırarak millî birliğin en güçlü harcı olduklarını ispat etmişlerdir.

Kıbrıs meselesi bu araştırmaya konu olan yaklaşık 12 yıllık sürede ilerlerken Doğu Anadolu'nun karlı dağları arasındaki Muş ilinin vatansever insanları, Kıbrıs Türkünün acılarını dikkatle izlemiş ve aynı acıları yüreğinde hissetmiştir. Muş yerel basın emekçileri

165 "Yunan Birlikleri Adadan Çekiliyor", Şark Telgraf, 7 Aralık 1967, s. 1.

166 İnan Toplu, "Anlaşmaya sadık kalınacak mı", Şark Telgraf, 12 Aralık 1967, s. 1.

167 Osman Nuri Türelî, "Aldatmaca", Şark Telgraf, 14 Aralık 1967, s. 1.

de basın olmanın hakkını en iyi şekilde vermiş, kendilerindeki duyarlılıkla halkın duyarlılığın bütünleşmesine ve güçlendirilmesine katkı sağlamışlardır. Başta Osman Nuri Türelî olmak üzere Muş basınında yer alan kalemlerin haber alma imkânlarının kısıtlılığına rağmen ülke, bölge ve dünya gündemine ilgi ve hâkimiyetleri, olayları değerlendirmedeki yüksek cesaretleri ve bilgileri kayda değer ve takdire şayandır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

1.1. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30.18.1.1.12.58.18-1.

BCA, 30.18.1.1.16.77.6-1.

BCA, 30.18.1.2.152.21.5.

BCA, 30.18.1.2.152.21.6.

BCA, 30.01.0.0.38. 227. 3.

BCA, 030.01.0.0.36. 218.2.

BCA, 030.01.0.0.36.219.1.

BCA, 030.01.0.0.36.219.2.

BCA, 030.18.1.2.140.80.3.

BCA, 272.0.0.12.50.104.2-1.

2. Resmî Yayınlar

Resmî Gazete, 6 Ağustos 1955, Sayı: 9071.

TBMM Tutanak Dergisi, B. 33, O. 1, C. 23, TBMM Matbaası, Ankara 1950.

TBMM Tutanak Dergisi, B. 50, O. 2, C. 5, TBMM Matbaası, Ankara 1951.

TBMM Tutanak Dergisi, B. 7, O. 3, C. 3, TBMM Matbaası, Ankara 1964.

TBMM Tutanak Dergisi, B. 1, O. 1, C. 7, TBMM Matbaası, Ankara 1967.

TBMM Tutanak Dergisi, B. 2, O. 2, C. 7, TBMM Matbaası, Ankara 1967.

3. Süreli Yayınlar

3.1. Gazeteler

Cumhuriyet,

İstanbul Ekspres

Muş Altınova

Şark Telgraf

Yeni Uyanış

Yeni Zafer

4. Telif Eserler

Alasya, H. Fikret (1988), *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşe: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Merkezi Yayınları.

Albayrak, Mustafa (2000), *Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)*, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 16, S. 46, s. 249-275.

Armaoğlu, Fahir (1994), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, C. I, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Türk'ün Millî Davası "Kıbrıs Meselesi"nin 1955-1967 Yılları Arasında Muş Basınındaki Yansımaları

- Bedevi, Vergi (1965), *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, Lefkoşa: Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Belgelerle Osmanlı İdaresinde Kıbrıs* (2020), İstanbul: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları.
- Berber, Handan (2013), *Ege Bölgesi Yerel Basınında 1963-1967 Kıbrıs Olayları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Bozdoğan, Eyüp Nurettin (2017), "Arşiv Belgeleri ve Dönemin Basını Işığında Kıbrıs Meselesi (1954-1955)", *Tarihte Kıbrıs*, C. 2, Ed. Osman Köse, İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, s. 963-972.
- Çelik, Kemal (2017), Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu'nun Ortaya Çıkması, *Tarihte Kıbrıs*, C. 2, Ed. Osman Köse, İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, s. 921-942.
- Eroğlu, Hamza (2001), "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.18, S. 54, s. 735-793.
- Gazioğlu, Ahmet (1960), İngiliz İdaresinde Kıbrıs, C. 1, İstanbul: Ekin Basımevi.
- Geniş, Kaan Cem (2021), "Londra-Zürich Anlaşmalarına Giden Süreç (1959)", *Belgi*, S. 21, s. 333-352.
- Göl, Hacer (2017), "1931 Kıbrıs İsyanı ve Ulusal Basında Yankıları", *Tarihte Kıbrıs*, C. 2, Ed. Osman Köse, İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, s. 1209-1240.
- Gülen, Ahmet (2012), "İnönü Hükümetleri'nin Kıbrıs Politikası (1961-1965)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 50, s. 389-428.
- Gürses, Umut (2014), *Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Faaliyetleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Gürsoy, Cevat Rüştü (2022), "Kıbrıs", *TDVİA*, C. 25, Ankara, s. 369-371.
- Güven, Dilek (2021), *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Strateji Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, Çev. Bahar Şahin, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaköse, Selda (2004), *Celal Bayar Dönemi Türk Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Keser, Ulvi (2011), "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XI, S. 23, s. 93-121.
- Kılıçoğlu Cihangir, Çiğdem (2016), "Modern Yunanistan'ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967-1974", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 37, s. 518-539.
- Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler* (1973), Takım: II, C. 2, Çev. Seha L. Meray, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Önal, Tekin (2014), "Fatin Rüştü Zorlu'nun Siyasi Mücadelesi (Mayıs 1954-Mayıs 1960)", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 8, S. 15, s. 161-188.
- Özalper, Mehmet (2021), "Kıbrıs Meselesinin Yerel Basına Yansımaları (1950-1960): Vansesi Gazetesi Örneği", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *Van Özel Sayısı*, s. 325-346.

- Sarıkoynucu Değerli, Esra (2012), “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 6, S. 11, s. 85-101.
- Serbest, M. Bürkan (2016), “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 3, s. 401-424.
- Sivriservi, Nazmiye (2011), *1963–1964, 1967, 1974 Buhranları Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi ve Türkiye* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kahramanmaraş.
- Topallıoğlu, Abdülhadi (1958), “Gene Kıbrıs Mevzuu”, *Şark Telgraf*, 10 Haziran.
- Toplu, İnan (1967), “Çare!”, *Şark Telgraf*, 25 Kasım.
- Toplu, İnan (1967), “Anlaşmaya sadık kalınacak mı” *Şark Telgraf*, 12 Aralık.
- Tuna, Işıl (2016), “1950-1960 Yıllarında Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu* (11-13 Aralık 2014 / Gazimağusa), Bildiriler, Ankara, s. 81-98.
- Türel, Osman Nuri (1963), “Merhem Tutmaya Yara Kıbrıs” *Şark Telgraf*, 26 Aralık.
- Türel, Osman Nuri (1963), “Evet.. Sabrımız Taştı”, *Şark Telgraf*, 30 Aralık.
- Türel, Osman Nuri (1964), “Kıbrıs Davası ve Türkiye” *Şark Telgraf*, 3 Ocak.
- Türel, Osman Nuri (1964), “Dimyat Pirinci ve Evdeki Bulgur”, *Şark Telgraf*, 13 Ocak.
- Türel, Osman Nuri (1964), “Londra Konferansı üzerine”, *Şark Telgraf*, 17 Ocak 1964.
- Türel, Osman Nuri (1964), “ Makarios karar selâhiyetine sahip değildir”, *Şark Telgraf*, 14 Şubat.
- Türel, Osman Nuri (1964), “Birleşmiş Milletler Kuvvetleri ve Kıbrıs”, *Şark Telgraf*, 14 Mart.
- Türel, Osman Nuri (1964), “Dünyada Endişe”, *Şark Telgraf*, 18 Mart.
- Türel, Osman Nuri (1964), “Türkiye, Kıbrıs, NATO”, *Şark Telgraf*, 21 Nisan.
- Türel, Osman Nuri (1965), “Kaynayan Kıbrıs”, *Şark Telgraf*, 20 Mart.
- Türel, Osman Nuri (1965), “Vefasız Dost”, *Şark Telgraf*, 20 Nisan.
- Türel, Osman Nuri (1965), “Eşine.. eşine...”, *Şark Telgraf*, 22 Nisan.
- Türel, Osman Nuri (1965), “Rum Azınlık”, *Şark Telgraf*, 23 Nisan.
- Türel, Osman Nuri (1965), “Şimdi ne olacak”, *Şark Telgraf*, 26 Nisan.
- Türel, Osman Nuri (1965), “Amerika, Donanmamız”, *Şark Telgraf*, 4 Mayıs.
- Türel, Osman Nuri (1965), “Uyan ey! Şiri jıyan bu hâbı gafletten”, *Şark Telgraf*, 8 Mayıs.
- Türel, Osman Nuri (1965), “Donanmamıza yardım Komiteleri”, *Şark Telgraf*, 10 Mayıs.
- Türel, Osman Nuri (1965), “Ne hale düştük?” *Şark Telgraf*, 21 Aralık.
- Türel, Osman Nuri (1965), “Dünya Sulhüne rağmen”, *Şark Telgraf*, 22 Aralık.
- Türel, Osman Nuri (1965), “Mecliste mücadele başladı” *Şark Telgraf*, 29 Aralık.
- Türel, Osman Nuri (1965), “Yenilgi ve sonrası”, *Şark Telgraf*, 23 Aralık.
- Türel, Osman Nuri (1966), “Johnson Mektubu”, *Şark Telgraf*, 8 Ocak.
- Türel, Osman Nur (1966), “Kıbrıs Çıkmazı”, *Şark Telgraf*, 15 Şubat.
- Türel, Osman Nuri (1966), “Kıbrıs?”, *Şark Telgraf*, 28 Şubat.

Türk'ün Millî Davası "Kıbrıs Meselesi"nin 1955-1967 Yılları Arasında Muş Basınındaki Yansımaları

- Türelî, Osman Nuri (1967), "Dava yattı", Şark Telgraf, 28 Kasım.
- Türelî, Osman Nuri (1967), "Kıbrıs'ın Ortaya koyduğu gerçek", Şark Telgraf, 1 Aralık.
- Türelî, Osman Nuri (1967), "Aldatmaca" Şark Telgraf, 14 Aralık.
- Yellice, Gürhan (2012), "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. XII, S. 24, s. 13-26.
- Yılmaz, Hasan (2017), "Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları", İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C. 6, S. 1, s. 87-98.
- Yiğit Yüksel, Dilek (2009), "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. VIII, S. 18-19, s. 161-184.
- Yurdakul, T. (1967), "Son bir Rum Saldırısı daha", Şark Telgraf, 16 Haziran.